

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės katedra**

Vaivos Juknevičiūtės,
V kurso, darbo teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika sprendžiant bylas dėl materialinės
atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu
sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties**

Vadovas: as. Andrius Pranckevičius
Recenzentė: as. Jurgita Judickienė

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA IR SĄLYGOS, REMIANTIS LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO NUTARTIMIS	6
1.1. DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA	6
1.2. MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS, REMIANTIS LAT NUTARTIMIS	9
1.2.1. Žala	10
1.2.2. Neteisėta veika	13
1.2.3. Priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo.....	18
1.2.4. Kaltė.....	20
1.2.5. Pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais	23
1.2.6. Žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla	24
2. ŽALOS, PADARYTOS DARBUOTOJO SULUOŠINIMU AR KITOKIU PAKENKIMU SVEIKATAI ARBA DĖL DARBUOTOJO MIRTIES, ATLYGINIMO TVARKA	26
2.1. Žalos atlyginimo pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą tvarka	27
2.2. Žalos atlyginimo tvarka pagal Civilinio Kodekso normas	34
2.3. Žalos atlyginimas pagal Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą	40
3. ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMAS IR KOMPENSACIJOS MOKĖJIMO TVARKA	43
3.1. Išmokų mokėjimas, remiantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu bei Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinuoju įstatymu	45
3.1.1. Vienkartinė kompensacija.....	45
3.1.2. Periodinė išmoka.....	47
3.1.3. Periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus.....	51
3.1.4. Vienkartinė draudimo išmoka darbuotojui mirus	53
3.2. Kompensacijos apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka pagal Civilinį Kodeksą	54
3.3. Kompensacijų mokėjimo tvarka, kai darbdavys yra sudaręs savanoriškojo civilinės atsakomybės draudimo sutartį.....	56
3.4. Kompensacijų mokėjimo tvarka, kai keičiasi skolininkas (reorganizavus ar likvidavus darbdavį).....	59
IŠVADOS	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69

IVADAS

Šio darbo tikslas – analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) nutartis atskleisti pagrindinius darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, taikymo aspektus ir problemas, kylančias teismams taikant minėtą atsakomybę. Pažymėtina, kad darbe pasirinkta tirti LAT nutartis, priimtas nuo 2003 m. Toks pasirinkimas sietinas su Lietuvos Respublikos darbo kodekso¹ (toliau - DK) įsigaliojimu. Siekiant nustatyto tikslo, keliami tokie pagrindiniai uždaviniai: apžvelgti darbdavio materialinės atsakomybės sąlygas remiantis darbe apibrėžtu periodu LAT priimtomis nutartimis; analizuojant LAT nutartis nustatyti, kaip veikia žalos, padarytos darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, atlyginimo mechanizmas galiojančių įstatymų taikymo prasme; išanalizuoti LAT praktikoje apibrėžtu periodu pasitaikiusias problemas dėl atlygintinos žalos dydžio nustatymo ir kompensacijų mokėjimo tvarkos.

Tyrimo objektas – darbdavio materialinė atsakomybė už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties.

Tyrimo dalykas - nuo 2003 m. LAT priimtos nutartys bylose dėl darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties. Darbe remiamasi teisės norminiais aktais, reglamentuojančiais darbdavio materialinės atsakomybės klausimus, pateikiant juos sistemiškai su pasirinktomis LAT nutartimis.

Siekiant nustatyto darbo tikslo bei įgyvendinant uždavinius, darbe naudoti šie mokslinio tyrimo metodai:

- 1) sisteminis analizės metodas – siekiant atskleisti LAT praktikoje pasitaikiusias darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, taikymo problemas, LAT nutartyse spęstos problemos buvo sistemiškai analizuojamos pagal pasirinktus kriterijus.
- 2) lyginamasis metodas - istorinis lyginamasis metodas padėjo giliau pažvelgti į atskirus materialinės darbdavio atsakomybės taikymo aspektus LAT praktikoje skirtingais laikotarpiais, priklausomai nuo norminių teisės aktų keitimosi.

---

¹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

- 3) lingvistinis metodas, kuris leido suvokti materialinės darbdavio atsakomybės aspektus bei turinį, analizuojant šią atsakomybę taikančio LAT nutartis pagal nustatytas gramatikos, sintaksės ir kitas kalbos taisykles.
- 4) sisteminis teisės aiškinimo metodas, padėjęs suvokti ir atskleisti sudėtingą materialinės atsakomybės taikymo mechanizmą, kai teisiniam santykiui reguliuoti teismai taiko kelis teisės šaltinius.

Nagrinėjamos temos aktualumą lemia tai, jog pagal statistinius duomenis, daug asmenų sužalojami, žūva ar kitaip pakenkiama jų sveikatai jiems atliekant darbo pareigas. Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, 2005 – 2008 metais šalyje iš viso užfiksuota 13 754 nelaimingi atsitikimai darbe, iš kurių 407 buvo mirtini². Pagrindinė nelaimingų atsitikimų darbe (taip pat ir susirgimų profesine liga) priežastis yra darbuotojų saugos ir sveikatos darbe nuostatų pažeidimai bei drausmės nesilaikymas įmonėse. Sprendžiant padarytos žalos atlyginimo klausimus, svarbią vietą užima LAT formuojama praktika. Teismo precedento kaip teisės šaltinio reikšmę 2006 m. kovo 28 d.³ 2007 m. spalio 24 dienos⁴ nutarimais atskleidė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), pažymėjęs, jog teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*; rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje⁵ (toliau - Konstitucija) įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami. Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą, kad Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštarigai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai. Bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą pagal savo kompetenciją turi užtikrinti Lietuvos apeliacinis teismas ir LAT.

Darbo originalumas grindžiamas tuo, jog tyrimas atliktas atrinkus įsimintiniausias nagrinėjamu klausimu aktualias LAT nutartis, kurias analizuojant ir lyginant išgryninamos svarbiausios LAT suformuluotos taisyklės.

---

² Nelaimingų atsitikimų darbe pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos sritis 2005 – 2008 metais. (2009 m. sausio 28 d. duomenys). [žiūrėta: 2009 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą <<http://www.vdi.lt/index.php?-1421090867>>.

³ 2006 m. kovo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo. Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292.

⁴ 2007 m. spalio 24 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo. Valstybės žinios, 2007-10-27, Nr. 111-4549.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

Darbo naujumas siejamas su tuo, jog tyrimas atliekamas analizuojant naujausią LAT praktiką.

Darbą be įvado ir išvadų sudaro trys pagrindinės dalys, iš kurių pirmojoje aptariama darbdavio materialinės atsakomybės samprata bei šios atsakomybės sąlygos, sąlygų tarpusavio sąveika. Antrojoje dalyje remiantis LAT nutartimis gilinamasi į tris pagrindinius norminius teisės aktus, reglamentuojančius žalos, padarytos darbuotojo sužalojimu, kitokiu pakenkimu sveikatai ar dėl darbuotojo mirties, atlyginimo klausimus, šiuos aktus lyginant tarpusavyje, nustatant kiekvieno iš jų taikymo apimtį. Trečiojoje darbo dalyje, remiantis LAT praktika, analizuojama atlygintinos žalos dydžio nustatymo ir kompensacijų mokėjimo tvarka.

Svarbiausias darbe naudotas šaltinis – LAT praktika (nutartys nuo 2003 m.). Be jų būtina paminėti DK⁶, Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą⁷ (toliau - CK), Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių socialinio draudimo įstatymą⁸ (toliau - NADSDĮ), Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą⁹ (toliau – Laikinasis įstatymas). Darbe taip pat naudotasi 2008 m. išleistu darbo teisės vadovėliu¹⁰ bei T.Bagdanskio monografija „Materialinė atsakomybė darbo teisėje“¹¹.

---

⁶ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁸ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999. Nr. 110-3207; 2008. Nr.137-5384.

⁹ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹⁰ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.

¹¹ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 352. ISBN 978-9955-30-039-7.

1. DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA IR SĄLYGOS, REMIANTIS LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO NUTARTIMIS

1.1. DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

Materialinės atsakomybės juridinis pagrindas suformuluotas Konstitucijoje¹², kurios 23 straipsnyje įtvirtinta: „Nuosavybė neliečiama. Nuosavybės teises saugo įstatymas.“ Nuosavybės teisės neliečiamumas suprantamas ir kaip savininko teisė reikalauti kompensacijos už neteisėtą turto sužalojimą ar sunaikinimą.

Konstitucijos 48 straipsnyje nustatoma: „Kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju.“ Ši viena iš svarbiausių konstitucinių socialinės srities nuostatų suteikia teisę nukentėjusiajam kreiptis į darbdavį dėl kompensacijos sužalojus sveikatą (taip pat ir mirties atveju) dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga.

DK¹³ 245 straipsnis nustato, kad materialinė atsakomybė kyla dėl teisės pažeidimo, kuriuo vienas darbo teisinio santykio subjektas padaro žalą kitam subjektui neatlikdamas savo darbo pareigų arba netinkamai jas atlikdamas. Taigi darytina išvada, kad materialinės atsakomybės institutas apima dvi materialinės atsakomybės rūšis: darbuotojų materialinę atsakomybę, kurios atvejai apibrėžti DK 253 straipsnyje, ir darbdavių materialinę atsakomybę, kurios atvejai nurodyti DK 248 straipsnyje.¹⁴ Atsižvelgiant į temą, darbe analizuojama tik viena materialinės atsakomybės rūšis - darbdavio materialinė atsakomybė. Pabrėžtina, kad darbdavys suprantamas siaurai, kaip ši sąvoka apibrėžta DK 16 straipsnio 1 dalyje, t. y. kaip įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nepaisant nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio, turinti darbinį teisingumą ir veiksnumą.

Darbo teisės teorijoje nėra bendros nuomonės, kokia teisės šaka turėtų reguliuoti darbdavio materialinę atsakomybę sužalojus darbuotojo sveikatą. Darbdavio materialinės atsakomybės pagrindas šiais atvejais nustatomas DK, o DK 249 straipsnis nurodo, kad darbdavys privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo, dėl jo mirties arba susirgimo profesine liga, pagal CK¹⁵ normas. Tačiau žalos atlyginimas sužalojus darbuotojo sveikatą, kai asmuo privalomai draudžiamas socialiniu

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹³ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

¹⁴ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

draudimu, gali būti laikomas ir dalimi socialinio aprūpinimo teisės, kurios normos priskiriamos prie viešosios teisės normų.¹⁶ Kadangi daugeliu darbdavio materialinės atsakomybės sužalojus darbuotojo sveikatą atvejų žala darbuotojui atlyginama remiantis ir DK, ir CK, ir NADSDI¹⁷ nuostatomis, darytina išvada, kad darbdavio materialinės atsakomybės teisinis santykis reglamentuojamas trijų teisės šakų normomis – darbo teisės, civilinės teisės bei socialinio aprūpinimo (socialinės apsaugos) teisės normomis.

„Pabrėžtina, kad materialinės atsakomybės darbo teisėje, kaip ir atsakomybės civilinėje teisėje, paskirtis ir tikslas – ne nubausti kaltąjį asmenį, o kompensuoti nukentėjusiajam padarytą turtinę ar neturtinę žalą. Materialinė atsakomybė yra savarankiška teisinės atsakomybės rūšis, todėl gali būti taikoma greta kitų (administracinės, baudžiamosios) atsakomybės rūšių¹⁸.“

Materialinė atsakomybė skiriasi nuo civilinės teisinės atsakomybės jai priskiriamų teisės pažeidimų savitumu, subjektais, atsakomybės dydžiu ir atlyginimo tvarka¹⁹. Materialinė atsakomybė atsiranda tik tam tikromis aplinkybėmis ir įgyvendinama specifine forma. Tai leidžia atriboti ją nuo gretutinių teisės reiškinių ir išvelgti jų tarpusavio ryšį.

Materialinė atsakomybė pagal darbo teisę yra valstybinės prievartos, kuri taikoma už darbo teisės normų pažeidimą, rūšis. Ji laikytina apsaugine teisinio santykio forma, o jos tikslas, kaip minėta, - kad teisės pažeidėjas padengtų nukentėjusiai šaliai padarytus nuostolius darbo teisės normų nustatyto dydžiu ir tvarka.²⁰

Kaip minėta, šiame darbe analizuojama tik vienos darbo teisinio santykio šalių – darbdavio – materialinė atsakomybė, kurios klausimus reglamentuoja DK 248 straipsnis, nurodantis, jog darbdavio materialinė atsakomybė atsiranda, kai:

- 1) darbuotojas sužalojamas ar miršta arba suserga profesine liga, jeigu jis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu;
- 2) žala padaroma sugadinant, sunaikinant arba prarandant darbuotojo turtą;
- 3) kitokiu būdu pažeidžiami darbuotojo ar kitų asmenų turtiniai interesai;

---

¹⁶ LAT Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“ ir apžvalga. Teismų praktika. 1997. Nr. 5/6.

¹⁷ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999. Nr. 110-3207; 2008. Nr.137-5384.

¹⁸ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.

¹⁹ DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė. Vadovėlis*. – Vilnius: Mintis, 1990. P. 226.

²⁰ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.

4) darbuotojui padaroma neturtinė žala.

Pabrėžtina, kad darbe neanalizuojama darbdavio materialinė atsakomybė, kai žala yra padaroma darbuotojo ar kitų asmenų turtui ar turtiniams interesams; visas dėmesys kreipiamas į materialinės atsakomybės atvejus, kuomet žala padaroma darbuotojo sveikatai ir gyvybei.

Žalos atlyginimo institutas iš esmės yra civilinės teisės institutas, o žalos atlyginimas – civilinės atsakomybės forma. CK 6.245 straipsnyje nustatyta, kad „civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)“. Taigi darbdavio materialinė atsakomybė turi būti suprantama kaip darbdavio prievolė darbuotojui, atsirandanti dėl darbuotojui padarytos žalos.²¹

Vis dėlto reikia pabrėžti, kad materialinė darbdavio atsakomybė darbuotojui visų pirma yra darbo teisės reglamentavimo dalykas, o civilinės teisės normos yra taikomos subsidiariai – tiek ir tokia apimtimi, kiek tai neprieštarauja darbo teisės normoms.

DK 2 straipsnio 1 dalies 5 punkte įtvirtintas saugių ir nekenksmingų darbo sąlygų sudarymo principas. Tai konstitucinis principas. Konstitucijos²² 48 straipsnio 1 dalis nustato, kad kiekvienas žmogus „turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas“. Žmogaus teisė į saugias darbo sąlygas įtvirtinta ir tarptautinės teisės šaltiniuose, prie kurių yra prisijungusi Lietuvos Respublika. 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto²³, prie kurio Lietuva prisijungė 1991 m. kovo 12 d., 7 straipsnis nustato, kad valstybės, šio Pakto dalyvės, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę į teisingas ir palankias darbo sąlygas, kurios garantuotų „darbo apsaugą ir higieną“. 1997 m. balandžio 17 d. Lietuva pasirašė Europos socialinę chartiją²⁴, kurios 3 straipsnis, įtvirtinantis žmogaus teisę į saugias darbo sąlygas, reikalauja, kad valstybės nustatytų darbų saugos ir higienos taisykles bei užtikrintų šių taisyklių laikymosi kontrolę. Sudėtinė darbų saugos taisyklių laikymosi kontrolės dalis yra adekvačios teisinės atsakomybės už šių taisyklių pažeidimus nustatymas ir efektyvus jos taikymas.²⁵

²¹ NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 624. ISBN 9955-616-00-8. P. 362.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²³ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Priėmė - Tarptautinius dokumentus pasirašiusios šalys, 1966. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

²⁴ Europos socialinė chartija, 1996-05-03 Priėmė - Tarptautinius dokumentus pasirašiusios šalys, Publikavimas: Valstybės žinios, 2001-06-08, Nr. 49-1704; Įsigalioja nuo 2001-08-01

²⁵ 1998 m. spalio 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *G.Milčiukienė v. UAB "Antriniai metalai"*, Nr. 3K-161/98, kat. 3.

Saugių ir sveikatai nekenksmingų darbo sąlygų sudarymo principo įgyvendinimas yra darbdavio pareiga. DK 260 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienam darbuotojui turi būti sudarytos tinkamos, saugios ir sveikatai nekenksmingos darbo sąlygos, nustatytos Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme²⁶. Šio įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta darbdavio pareiga užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą. Taigi šiose darbo įstatymų normose imperatyviai įtvirtinta darbdavio pareiga užtikrinti darbuotojui saugias ir sveikas darbo sąlygas.²⁷ Minėtame įstatyme taip pat įtvirtinta, kad darbdavys, kuris savo veikimu ar neveikimu pažeidė darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktus ir neužtikrino saugių ir sveikų darbo sąlygų, atsako įstatymų nustatyta tvarka. Taigi darbdavio materialinės atsakomybės, kai darbuotojas sužalojamas arba miršta, pagrindas – darbuotojų saugos ir sveikatos norminių aktų reikalavimų pažeidimas.

1.2. MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS, REMIANTIS LAT NUTARTIMIS

Materialinės atsakomybės sąlygos – tai teisės pažeidimo elementai, nuo kurių priklauso galimybė taikyti materialinę atsakomybę kaltajai šaliai. Teisės teorijoje skiriami juridinis ir faktinis teisinės atsakomybės pagrindas. Juridinį materialinės atsakomybės pagal darbo teisę pagrindą sudaro darbo įstatymai, kiti teisės aktai, kuriais remiantis kaltajam asmeniui taikoma teisinė atsakomybė. Faktinį atsakomybės pagrindą sudaro būtinųjų juridinių faktų visuma, vadinama juridinių faktų sudėtimi. Juridinis faktas, dėl kurio kyla materialinė atsakomybė, yra teisės pažeidimas. Jį sudaro keletas elementų, kuriuos įprasta vadinti materialinės atsakomybės sąlygomis. Teisės pažeidimas, dėl kurio atsiranda materialinė atsakomybė, pagal darbo teisę apibrėžiamas kaip darbuotojo ir darbdavio, susijusių darbo santykiais, kaltas neteisėtas žalos padarymas vienas kitam, užtraukiantis turtinių sankcijų, numatytų darbo įstatymuose, taikymą.

Materialinės atsakomybės sąlygas galima skirstyti į dvi grupes:

- 1) bendrosios sąlygos, būtinos turtinei atsakomybei atsirasti ir
- 2) specialiosios sąlygos, būtinos tam tikros rūšies turtinei atsakomybei atsirasti.

²⁶ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170; 2007, Nr.69-2720.

²⁷ 2008 vasario 26 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *S. M. v. UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“*, Nr. 3K-3-129/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 114.11.

Be pirmosios grupės sąlygų turtinė atsakomybė negalima, o antrosios grupės sąlygos lemia tik tos atsakomybės rūšį. Bendrąsias ir specialiąsias sąlygas nustato DK²⁸ 246 straipsnis.

Bendrosios turtinės atsakomybės sąlygos yra šios:

- a) padaroma žala;
- b) žala padaroma neteisėta veika;
- c) yra priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo;
- d) yra pažeidėjo kaltė.

Be bendrųjų atsakomybės sąlygų, turi būti specialiosios (kvalifikuojamosios) sąlygos, būtinos tam tikros rūšies turtinei atsakomybei atsirasti. Tokios specialiosios sąlygos materialinei atsakomybei kilti pagal darbo teisę yra:

- a) pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais;
- b) žalos atsiradimas susijęs su darbo veikla.

Būtent specialiosios sąlygos leidžia atriboti civilinę deliktinę turtinę atsakomybę nuo materialinės atsakomybės pagal darbo teisę. Žalos atlyginimas pagal civilinę teisę yra bendro, absoliutaus pobūdžio – bet kas ir bet kam neteisėtai padaręs žalą privalo ją atlyginti (jei šiuo atveju neatsiranda specialioji atsakomybė, t. y. atsakomybė pagal kitas teisės šakas). Todėl žalos atlyginimo teisiniu santykiu pagal civilinę teisę atsirasti pakanka to, kad yra vadinamosios bendrosios atsakomybės sąlygos.

Visos (bendrosios ir specialiosios) materialinės atsakomybės už darbo teisės numatytų taisyklių pažeidimus sąlygos yra vieno teisinio reiškimo – teisės pažeidimo – sudėtinės dalys. Jos yra glaudžiai susijusios, kai kada sudaro prielaidą būti kitai sąlygai, pavyzdžiui, negalima kalbėti apie kaltę, jei žalą padariusio asmens veiksmai yra teisėti, ar apie su darbo veikla susijusį žalos atsiradimą, jei asmuo nėra susijęs darbo teisiniu santykiu su nukentėjusiuoju.²⁹

1.2.1. Žala

„Žala – tai nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, t. y. nukentėjusiojo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams (žmogaus sveikatai, gyvybei,

---

²⁸ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

²⁹ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.P 347-348.

garbei, orumui ir t. t.)³⁰.

Kaip teigia dr. Jurius Maculevičius, žala gali būti turtinė ir neturtinė. Turtinė žala apima tiek žalą, padarytą asmeniui, tiek ir žalą, padarytą asmens turtui³¹. (Šiame darbe analizuojama tik žala, padaryta asmeniui). DK³² 257 straipsnio 1 dalis nustato, kad atlygintinos žalos dydį sudaro tiesioginiai nuostoliai ir negautos pajamos. Pagal CK 6.249 straipsnį, piniginė žalos išraiška yra nuostoliai, kurie skirstomi į tiesioginius – turėtas išlaidas (dėl patirto sužalojimo ar susirgimo sveikatos atstatymui turėtos išlaidos) ir netiesioginius – negautas pajamas (dėl prarasto darbingumo negautas darbo užmokestis)³³.

LAT sprendamas bylas dėl žalos, padarytos darbuotojo asmeniui (sveikatai ar gyvybei), remiasi žemesnių instancijų teismų nustatytais aplinkybėmis. Klausimas, ar žala buvo padaryta, yra ne teisės, o fakto klausimas, dėl to kasaciniuose skunduose jis nėra keliamas. LAT, nagrinėdamas bylas, remiasi nelaimingo atsitikimo darbe aktais bei profesinės ligos patvirtinimo aktais, kurie yra nustatyta tvarka surašomi bei registruojami tiriant kiekvieną nelaimingą atsitikimą darbe ar susirgimą profesine liga. Pareigą tirti bei registruoti nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga atvejus nustato Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo³⁴ 44 straipsnis. Remiantis minėto įstatymo 44 straipsnio 16 dalimi, nukentėjęs asmuo arba jo atstovas turi teisę susipažinti su tyrimo medžiaga, privalo gauti nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos tyrimo aktą, tyrimo rezultatus ir išvadas gali apskusti vyriausiajam valstybiniam darbo inspektoriumi ir teismui. Akto apskundimo galimybė suteikia teisę šalims ginčyti akte užfiksuotas nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga aplinkybes dar prieš kreipimąsi į teismą dėl žalos atlyginimo. Manytina, kad nustatyta tvarka apskundus nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktą, nelaimingo atsitikimo aplinkybės tiriamos iš naujo ir, jeigu nustatomos kitokios nei akte aplinkybės, šis tyrimo aktas netenka savo teisinės galios – t. y. teismas juo kaip įrodymu nesiremia. 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartimi LAT teisėjų kolegija nurodė, kad nelaimingo atsitikimo darbe aktas yra viena iš pagrindinių įrodinėjimo priemonių šios kategorijos bylose, tačiau, įvertinant visus bylose

---

³⁰ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Tomas 1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 241. ISBN 9986-567-88-2.

³¹ MACULEVIČIUS, J. *Neturtinės žalos atlyginimo problema Lietuvos darbo teisėje. Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2004. P. 359-368.

³² Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262

³⁴ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170; 2007, Nr.69-2720.

surinktus įrodymus, būtina atsižvelgti į tai, kad jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios³⁵.

Kalbant apie žalą būtina pabrėžti, kad CK³⁶ 6.251 straipsnis įtvirtina visiško nuostolių atlyginimo taisyklę, t. y. pareigą visiškai atlyginti padarytą žalą ir tuo pačiu teisę reikalauti, kad atsakingas už žalą asmuo ją visiškai atlygintų. Tai yra vienas pagrindinių civilinės atsakomybės principų, reiškiantis, jog žalą būtina tiksliai įvertinti, kad nukentėjusiajam būtina atlyginti tiek, kiek jis iš tiesų prarado. Jeigu atlyginama daugiau, nei iš tikrųjų padaryta žalos, šis principas pažeidžiamas, nes civilinė atsakomybė tokiu atveju atlieka ne tik kompensavimo, bet ir baudimo funkciją. Tai, ką nukentjusiasis gavo daugiau, nei jam padaryta nuostolių, gali būti kvalifikuojama kaip nepagrįstas praturtėjimas. Ir atvirkščiai – nevisiškas žalos atlyginimas taip pat pažeistų aptariamą principą, nes civilinė atsakomybė nevisiškai atliktų kompensavimo funkciją³⁷. Remiantis LAT byla *A.J. Butkus v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Šiaulių skyrius*³⁸, pagal CK 6.283 str. 1 dalį, jeigu fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, tai už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam atlyginti visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. Todėl ieškovo sveikatai padaryta žala dėl profesinio susirgimo už 50 procentų darbingumo netekimą, turi būti atlyginta visiškai atsakingų už jos padarymą asmenų (CK 6.263 str. 2 d.).

Be turtinės žalos, įstatymai numato galimybę nukentėjusiajam (ar jo šeimos nariams, kai nukentėjusysis miršta) reikalauti ir neturtinės žalos atlyginimo. Neturtinė žala padaroma tada, kai pakenkiama vertybėms, kurios, skirtingai nei turtinė žala, negali būti tiksliai įvertintos pinigais, tačiau tokios žalos kompensacija pinigais yra pripažįstama. Anksčiau neturtinė žala apskritai nebuvo numatyta įstatymuose, tačiau DK³⁹ 250 straipsnis jau įtvirtina galimybę reikalauti ir privalomumą atlyginti darbo sutarties šalių viena kitai padarytą neturtinę žalą⁴⁰.

Vadovaujantis CK 6.250 straipsnio nuostatomis, neturtine žala laikomi asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir

---

³⁵ 2003 m. rugsėjo 29 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *B.Zalotorienė v. V.Poska*, Nr. 3K-3-867/2003, kat. 7.1.

³⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

³⁷ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Tomas 1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 346. ISBN 9986-567-88-2.

³⁸ 2003 m. gruodžio 18 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis, civ. byloje *A. J. Butkus v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius*, Nr. 3K-7-1115/2003, kat. 7.1;39.6.12.

³⁹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

⁴⁰ MACULEVIČIUS, J. *Neturtinės žalos atlyginimo problema Lietuvos darbo teisėje. Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2004. P. 359-368.

kt., teismo išreikšta pinigais. Remiantis LAT išaiškinimu, šioje teisės normoje nepateikta išsamaus neturtinės žalos dydžio kriterijų sąrašo, nes, priklausomai nuo bylos aplinkybių, teismai gali pripažinti ir kitus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus. Sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, kiekvienu konkrečiu atveju būtina vertinti kriterijų visumą, t. y. ir aplinkybes, dėl kurių neturtinės žalos dydis gali būti nustatytas didesnis, ir aplinkybes, dėl kurių šios žalos atlyginimo dydis gali būti mažesnis⁴¹.

„Neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas (lot. *restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visos apimties, nes neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymas numato piniginę sankciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt. Teismo funkcija – nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus)⁴².“

Neturtinės žalos fakto šiuo atveju įrodinėti nereikia, jis yra preziumuojamas, tačiau reikia pagrįsti prašomos priteisti kompensacijos dydį.

1.2.2. Neteisėta veika

„Neteisėta veika (veikimu, neveikimu) pripažįstamas toks asmens elgesys, kuris prieštarauja norminių teisės aktų nustatytoms taisyklėms.“⁴³

„Veikimas – aktyvūs asmens veiksmai, pažeidžiantys nustatytas teises ir pareigas⁴⁴.“ Darbdavio materialinės atsakomybės dėl darbuotojo sužalojimo ar profesinės ligos atvejais darbdavio neteisėta veika dažniausiai pasireiškia neveikimu. Remiantis Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaru, darbdavio neveikimas gali būti pripažintas neteisėtu, kai esant tam tikroms aplinkybėms jis įpareigotas atlikti reikiamus veiksmus, sudaryti sąlygas, būtinas saugiai ir tinkamai atlikti darbo pareigas.

Neteisėtai veikai būdinga tai, kad ja ne tik pažeidžiamas norminis teisės aktas, bet ir nukentėjusiojo subjektyvioji teisė, jam padaroma žala. Tie abu momentai glaudžiai tarpusavyje susiję ir būtini materialinei atsakomybei atsirasti⁴⁵.

---

⁴¹ 2008 m. vasario 26 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje S. M. v. UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“, Nr. 3K-3-129/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 114.11.

⁴² BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 246

⁴³ NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 624. ISBN 9955-616-00-8. P. 357.

⁴⁴ NEKROŠIUS et al. *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 350. ISBN 978-9955-30-027-4.

⁴⁵ NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 624. ISBN 9955-616-00-8. P. 357.

Darbdavio neteisėta veika gali būti pagrindas ne tik materialinei, bet ir administracinei ar baudžiamajai atsakomybei kilti, tačiau, kaip minėta, materialinė atsakomybė yra savarankiška atsakomybės rūšis, todėl materialinės atsakomybės klausimas sprendžiamas atskirai. Remiantis LAT nutartimi byloje *D.Gervienė v. UAB "Eura"*⁴⁶, LAT ne kartą yra nurodęs, kad tik teismas turi teisę spręsti, ar darbdavys pažeidė, ar ne saugos darbe norminius aktus (LAT 1999 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *M. Berškienė v. AB "Lietuvos kuras"*, Nr. 3K-3-695/1999, kat. 5). Ši klausimą civilinio proceso tvarka teismas turi teisę spręsti nepriklausomai nuo baudžiamosios bylos baigties, nes baudžiamojame byloje sprendžiamas baudžiamosios, bet ne civilinės atsakomybės⁴⁷ klausimas. Kaltės ir neteisėtumo sampratos baudžiamojame ir civilinėje teisėje nėra tapačios, todėl ta aplinkybė, kad baudžiamoji byla neužbaigta, nekliudė teismams spręsti darbdavio civilinės atsakomybės klausimą.

Analizuojant LAT praktiką dėl darbuotojų sužalojimo darbe pastebima tendencija, kad žala dažnai padaroma dėl darbdavio darbuotojo neteisėtų veiksmų ir paties nukentėjusiojo darbuotojo norminių teisės aktų pažeidimo, įvardijamo neatsargumu. Manytina, kad kai abi šalys pažeidžia nustatytas teisės normas (darbdavys nesudaro saugių darbo sąlygų, o darbuotojas nesielgia rūpestingai ir apdairiai), nebūtų klaidinga vadinti tiek vienos, tiek kitos šalies pažeidimus neteisėta veika. Suprantama, reikia turėti omenyje, kad tik darbdavio neteisėta veika yra sąlyga materialinei atsakomybei kilti; darbuotojo neteisėta veika gali sušvelninti darbdaviui kylančią atsakomybę. LAT nagrinėtoje byloje Nr. 3K-3-157/2007⁴⁸ teismas nustatė, jog dėl nelaimingo atsitikimo darbe ieškoviui padaryta didelė neturtinė žala. Nelaimingo atsitikimo darbe aktu konstatuoti tiek ieškovo, tiek atsakovo veiksmais padaryti pažeidimai: ieškovas pažeidė Darbų saugos ir sveikatos instrukcijos lentų paketuotojui reikalavimus, nes, neužėjęs už lentų paketo galo, nukirpo vieną iš galinių paketo juostų ir dėl to lentos krito ir jį prispaudė. Atsakovas pažeidė DK 264 straipsnio 2 dalies 1 ir 4 punktus, nes neįvertino galimos rizikos darbuotojų saugai ir sveikatai bei netinkamai parengė įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos vietinį norminį teisės aktą. Neteisėti veiksmai kaip materialinės atsakomybės sąlyga yra neatsiejama nuo kitos materialinei atsakomybei atsirasti būtinos sąlygos – kaltės (apie kaltę kalbama 1.2.4. poskyryje). Abiejų šalių padaryti pažeidimai lemia mišrios kaltės konstatavimą. Darbdavio ir darbuotojo kaltės laipsnis nustatomas

⁴⁶ 2003 m. gegužės 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *D.Gervienė v. UAB "Eura"*, Nr. 3K-3-640/2003, kat. 7.1; 39.6.2.1; 39.6.2.12; 83.7; 85.2.

⁴⁷ Reikia pastebėti, kad darbdavio atsakomybė nutartyje vadinama civiline, kadangi byla nagrinėta iki dabartinio DK įsigaliojimo.

⁴⁸ 2007 m. balandžio 18 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A. L. v. Lietuvos ir Kanados UAB „Pajūrio mediena“*, Nr. 3K-3-157/2007, kat. 16.2.4; 44.2.4.2.

pagal tai, kurios iš šalių veiksmai labiau lėmė žalos atsiradimą, ir čia įvedama trečioji iš minėtųjų materialinės atsakomybės sąlygų – priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir atsiradusios žalos (apie priežastinį ryšį kalbama poskyryje 1.2.3.). Atsižvelgdamas į tai, kad tiek ieškovo, tiek atsakovo elgesys buvo neteisėtas, LAT pripažino, kad ieškoviui nustatytinas laipsniškai mažesnis neturtinės žalos atlyginimo dydis.

Mišri kaltė dėl abiejų šalių – ir darbdavio, ir darbuotojo – neteisėtų veiksmų nustatyta ir byloje Nr. 3K-3-467/2005⁴⁹. 1999 m. vairuodamas automobilį, priklausančią atsakovui, ir važiuodamas darbo reikalais, autoavarijoje žuvo ieškovės vyras K. P. Sakalauskas, dirbęs pas atsakovą darbų vykdytoju. Nelaimingo atsitikimo darbe akte nurodyta, kad nelaimingo atsitikimo priežastis yra K. P. Sakalausko padarytas Kelių eismo taisylių (toliau – KET) pažeidimas. Autoįvykio metu K. P. Sakalausko vairuoto automobilio galinės ašies ratų padangos buvo skirtingo protektoriaus rašto ir skirtingų dydžių. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, motyvuodamas tuo, jog ieškovė nenurodė, kaip ir kokie konkrečiai saugos darbe aktai buvo pažeisti. Nustatęs, kad atsakovas buvo įpareigojęs K. P. Sakalauską valdyti automobilį, teismas sprendė, kad K. P. Sakalauskas pats privalėjo rūpintis automobilio technine būkle. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija panaikino teismo sprendimą ir, nustačiusi, kad darbų vykdytojo pareigų (kurias ėjo K. P. Sakalauskas) aprašymo nuostatuose nenumatyta, kad darbų vykdytojas privalėjo vykdyti automobilio techninės būklės priežiūrą ir užtikrinimą, priėmė naują sprendimą, su kuriuo sutiko ir LAT teisėjų kolegija, išdėstydamą argumentus: „Žmonių saugos darbe įstatymas⁵⁰, taikytinas šiam ginčui išspręsti, numatė, kad darbuotojas turi teisę saugiai dirbti, nesvarbu, kokia įmonės veiklos rūšis, darbo vieta, darbo aplinka, darbo pobūdis ir kt., taip pat numatė, kad reikalavimus darbo priemonėms, o taip pat darbdavių pareigą vykdyti saugos darbe norminių aktų reikalavimus, kontroliuoti, kaip darbuotojai laikosi saugos darbe reikalavimų. KET draudžia eksploatuoti transporto priemonę, kai ant transporto priemonės vienos ašies ratų yra padangos su skirtingu protektoriaus raštu. Atsižvelgiant į darbdavio turimą pareigą kontroliuoti, kaip darbuotojai laikosi saugos darbe reikalavimų, aprūpinti darbuotojus saugiais įrengimais ir bylos duomenis, negalima sutikti su kasatoriaus teiginiais apie pareigos rūpintis eksploatuojamo automobilio technine būkle priskyrimą vien tik nukentėjusiam K. P. Sakalauskui, kasatoriaus negalėjimą žinoti apie automobilio techninę būklę.“ Šis LAT sprendimas suformulavo taisyklę, jog darbdavys atsako už darbuotojui

⁴⁹ 2005 m. spalio 10 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *R. Sakalauskienė v. UAB „Šilna“*, Nr. 3K-3-467/2005, kat. 16.2.1

⁵⁰ Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymas. Valstybės žinios. 1993. Nr.55-1064; 2000. Nr.95-2968. Negalioja nuo 2003 m. liepos 16 d.

darbo tikslais suteikiamos transporto priemonės techninę būklę (jeigu darbuotojo pareigų aprašymo nuostatuose nenumatyta, kad darbuotojas pats privalo vykdyti transporto priemonės techninės būklės priežiūrą) pagal Lietuvos Respublikos Žmonių saugos darbe įstatymo⁵¹ 18 straipsnio nuostatą, įpareigojančią darbdavį suteikti darbuotojui saugias darbo priemones. Minėtas įstatymas negalioja nuo 2003 m. liepos 16 d., tačiau 2003 m. priimto Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo⁵² 16 straipsnyje yra įtvirtinta analogiška darbdavio pareiga naudoti tik techniškai tvarkingas darbo priemones⁵³. Taigi darbdavio neteisėta veika šiuo atveju pasireiškia techniškai netvarkingos transporto priemonės suteikimu darbuotojui. Turint omenyje, kad kadangi pastaruoju metu automobilio, kaip pagalbinės darbo priemonės, suteikimas darbuotojui yra dažnas ir įprastas reiškinys, ir darbdaviai dažnai negali nuolat kontroliuoti suteikto automobilio techninės būklės, darbdaviui tenkanti rizika galėtų būti sumažinama įtraukiant į darbuotojo pareigų aprašymą nuostatą, kad pats darbuotojas privalo rūpintis automobilio techninės būklės priežiūra.

„Žala yra neatlyginama, jei ji padaroma teisėta veika.

Kai kurios aplinkybės pašalina veikos neteisėtumą. DK⁵⁴ neišskiria šių aplinkybių, dėl to turėtų būti taikomos CK⁵⁵ įtvirtintos taisyklės. Viena iš tokių aplinkybių yra nenugalima jėga – neišvengiamai kylanti aplinkybė, kurios asmuo negalėjo numatyti ar jos kontroliuoti. Dažniausiai tai yra gamtos reiškiniai (stichinės nelaimės): audros, potvyniai, žemės drebėjimai, žaibo sukelti gaisrai ir panašiai. Kartais tokios aplinkybės gali būti sukeltos žmonių veiksmais (masinės riaušės, karai ir pan.), jeigu jų nebuvo galima numatyti ir kontroliuoti⁵⁶. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo⁵⁷ 46 straipsnio 2 dalis nustato, kad „darbdavys neatsako už darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimų neužtikrinimą arba atsakomybė už tai gali būti sumažinta, jeigu ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe ar profesinę ligą nustatoma, kad tai įvyko susiklosčius neįprastoms ar nenumatytoms aplinkybėms, kurių darbdaviui atstovaujantis asmuo ar darbdavio įgaliotas asmuo negalėjo kontroliuoti, arba dėl atsitikimų, kurių padarinių nebuvo galima išvengti, nors ir buvo naudojamos visos reikiamos priemonės.” Kaip matyti, pastaroji teisės norma taip pat nustato aplinkybes,

⁵¹ Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 55-1064.

⁵² Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170; 2007, Nr.69-2720.

⁵³ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 703170

⁵⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁵⁶ NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; *et al.* Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 357. ISBN 9955-616-00-8.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170; 2007, Nr.69-2720.

kurios šalina darbdavio veikos neteisėtumą. Manytina, jog ši norma galėtų būti įvardijama kaip aplinkybių, šalinančių veikos neteisėtumą, sukonkretinimas darbo teisėje. LAT byloje Nr. 3K-3-575/2006⁵⁸, kurioje buvo nustatyta, jog ieškovas buvo sužeistas nelaimingo atsitikimo darbe metu sprogus deguonies balionui, atsakovas rėmėsi tuo, kad nelaimingas atsitikimas darbe įvyko dėl trečiųjų asmenų (kurie pateikė užterštą deguonies balioną) atliktų neteisėtų veiksmų, ir savo argumentus grindė policijos komisariato Kriminalinės policijos nusikaltimų tyrimo skyriaus raštu, tačiau LAT pabrėžė, kad toks raštas teismui nėra privalomas ir kad atsakovas aplinkybės, jog žala atsirado dėl trečiųjų asmenų kaltės, neįrodė, tuo tarpu yra įrodyta, jog atsakovas neužtikrino saugių darbo sąlygų. Be to, apeliacinės instancijos teismas nurodė, o LAT teisėjų kolegija sutiko, jog atsakovo argumentas, kad žala atsirado dėl trečiųjų asmenų kaltės, reikšmingas tiek, kad nustačius užterštą balioną pateikusį asmenį, ieškovas įgis teisę reikšti jam ieškinį dėl pažeistų teisių gynimo.

Aptartos situacijos nereikėtų pinioti su situacija, kai dėl darbuotojo sveikatai padarytos žalos yra kaltas kitas to paties darbdavio darbuotojas: tuo atveju, kai žala darbuotojui atsiranda dėl kitų darbuotojų kaltės, tai už šią žalą nukentėjusiam darbuotojui atsako darbdavys, nes būtent jam, kaip samdančiam darbuotojus asmeniui, kyla atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės (CK 6.264 straipsnis)⁵⁹.

Kita aplinkybė, šalinanti veikos neteisėtumą, yra būtinasis reikalingumas. Būtinasis reikalingumas suprantamas kaip veika, kuria asmuo padaro žalos dėl to, kad siekia pašalinti didesnę pavojų, didesnės žalos atsiradimą nukentėjusiajam ar kitiems asmenims. Būtinasis reikalingumas yra teisėtas, jeigu žalos grėsmė turtui (gyvybei, sveikatai) yra reali, akivaizdi ir pašalinti jos jokia kitokia būdu, kitomis priemonėmis nėra galimybės, o dėl to padaroma žala yra mažiau reikšminga negu išvengtoji. Turint galvoje, kad būtinasis reikalingumas paprastai atsiranda esant staigioms, ekstremalioms aplinkybėms (gaisras, potvynis ir pan.), tiksliai įvertinti visus momentus, nurodytus dėl jo teisėtumo, yra pakankamai sunku.⁶⁰

Būtinoji gintis taip pat priskirtina prie aplinkybių, šalinančių veikos neteisėtumą. Būtinoji gintis turi atitikti pagrindinius požymius: užpuolimu arba kėsanimusi siekiama pažeisti svarbius interesus, užpuolimas arba kėsinimasis yra realus ir neišvengiamas,

⁵⁸ 2006 m. lapkričio 7 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje V. V. v. UAB „Žemaitijos deguonis“, Nr. 3K-3-575/2006, kat. 16.2.1; 16.2.4; 44.5.2.16.

⁵⁹ 2007 m. birželio 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“, Nr. 3K-3-261/2007, kat. 16.2.4; 113.6.1.3; 113.6.1.4.

⁶⁰ NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 624. ISBN 9955-616-00-8.. P. 357.

tokie veiksmai yra neteisėti, gynyba atitinka kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą.⁶¹ Darbe apibrėžtu periodu LAT nesprenė bylą, kuriose būtų nustatytos šios veikos neteisėtumą šalinančios aplinkybės.

1.2.3. Priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo

Trečia sąlyga, būtina materialinės atsakomybės taikymui, yra priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo. „Priežastinis ryšys – tai objektyviai egzistuojanti kategorija, kuri išreiškia sąsają ir priklausomybę tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir atsiradusių žalingų padarinių. Priežastinį ryšį kartais būna sunkiau išžvelgti todėl, kad nei norminiuose aktuose, nei kur kitur nėra numatyta vienodų kriterijų, pagal kuriuos būtų galima nustatyti to ryšio teisinį reikšmingumą. Priežastiniam ryšiui įrodyti būtina nurodyti, kad: a) asmuo turėjo teisinę pareigą; b) ši pareiga buvo pažeista; c) pažeidimu padaryta žala; d) nėra kitų pašalinių aplinkybių, galėjusių nutraukti priežastinio ryšio grandinę⁶².“

Analizuojant priežastinio ryšio nustatymo problemą būtina kalbėti apie tiesioginį ir netiesioginį priežastinį ryšį. Remiantis DK komentaru⁶³, nustatyti priežastinį ryšį, kai žalą savo veika tiesiogiai padaro vienas asmuo, nėra ypač sunku. Sunkiau, kai žalą padaro ne vienas asmuo, nors ir tiesiogiai (kyla klausimas, kiek žalos atsirado dėl kiekvieno asmens veikos, koks jų kaltės laipsnis), taip pat kai žala atsiranda dėl įvairių priežasčių, tai yra kai tiesioginis žalos padarymas yra galimas tik kitiems asmenims sudarius tam tikras aplinkybes (netiesioginis, tarpinis ryšys). Netiesioginis priežastinis ryšys nebūtinai sukelia žalą, o yra tik sąlyga jai padaryti. Šiuo atveju žalos padarymas turi atsitiktinį pobūdį (jei nesilaikoma darbo saugos taisyklių, darbuotojai ne visada sužalojami). Būtent netiesioginis priežastinis ryšys dažniausiai yra būdingas darbuotojų sveikatos sužalojimui bylose.

LAT nagrinėtoje byloje, Nr. 3K-3-421/2003⁶⁴, teismai nustatė, kad įmonės UAB „Panevėžio ketus“ liejimo ceche 1996 m. dažytojas P.Vitkauskas, neturėdamas vairuotojo pažymėjimo, savavališkai paėmė techniškai netvarkingą autokrautuvą ir važiuodamas juo mirtinai prispaudė V.Sriubą. P.Vitkauskas buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

⁶¹ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.. P. 351-352.

⁶² NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.P. 352-353.

⁶³ NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; *et al.* *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 357. ISBN 9955-616-00-8.

⁶⁴ 2003 m. kovo 31 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *I.Sriubienė v. UAB "Panevėžio ketus"*, Nr. 3K-3-421/2003, kat. 39.6.2.12.; 7.1.

Teismai nustatė, kad nelaimingo atsitikimo darbe priežastis buvo autokrautuvo stabdžių netvarkingumas ir autokrautuvo eksploatavimo bei norminių aktų laikymosi kontrolės nebuvimas. Saugos darbe norminių aktų pažeidimas yra teisei priešingi veiksmai, įvykdyti dėl atsakovo atsakingų darbuotojų (P.Vitkausko) kaltės. Buvo nustatyta, kad tarp darbdavio įvykdytų teisės pažeidimų - norminių aktų nevykdymo ir nelaimingo atsitikimo fakto yra tiesioginis priežastinis ryšys. Remiantis DK komentaru⁶⁵, priežastinis ryšys tarp to, jog darbdavys nekontroliavo savo darbuotojo (P.Vitkausko) veiksmų, ir atsiradusios žalos, nėra tiesioginis; tai netiesioginio priežastinio ryšio pavyzdys. Byloje buvo suformuluota svarbi išvada – darbdavys atsako už savo darbuotojo neteisėtais veiksmais padarytą žalą kitam darbuotojui (į kaltąjį darbuotoją įgydamas regresą teisę). Iš esmės kaltojo darbuotojo veiksmai materialinės atsakomybės santykyje yra prilyginami darbdavio veiksams.

Analizuojant LAT nutartį pastebima, kad dažnas reiškinys yra žalos padarymas, kai ir darbdavys netinkamai vykdė savo pareigą užtikrinti saugias darbo sąlygas, taip sudarydamas prielaidas kilti žalai, ir pats nukentėjęs darbuotojas, nesilaikydamas saugumo reikalavimų, nebūdamas pakankamai atsargus ir rūpestingas, prisidėjo prie žalos atsiradimo. Tokiu atveju teismas turi nustatyti, kurios iš šalių pažeidimas prisidėjo prie žalos atsiradimo labiau ir kokia dalimi, t. y. nustatyti priežastinį ryšį tarp šalių padarytų pažeidimų ir žalos.

LAT nagrinėtoje byloje, Nr. 3K-3-276/2005⁶⁶, buvo nustatyta, jog R. S. dirbo pas atsakovą vairuotoju. 2002 m. rugpjūčio mėnesį, naktį, atsakovo sandėlyje R. S., būdamas neblaivus, savavališkai paėmęs autokeltuvą ir važiuodamas dideliu greičiu, apvirto ir buvo mirtinai sužalotas. Pirmosios instancijos teismas nukentėjusiojo sutuoktinės ieškinį dėl žalos atlyginimo atmetė nurodydamas, jog nelaimingo atsitikimo priežastis yra paties nukentėjusiojo neblaivumas. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą pakeitė ieškovės naudai ir ieškinį tenkino iš dalies (sumažindamas prašomą priteisti kompensaciją), argumentuodamas tuo, kad iš nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo akto matyti, jog R. S. apsvaigimas nuo alkoholio nelėmė nelaimingo atsitikimo darbe, o jo priežastys yra kitos, t. y. darbdavio padaryti saugos darbe norminių aktų pažeidimai. Nustačiusi, kad darbdavys netinkamai organizavo darbą, nes nenustatė autokeltuvo parkavimo tvarkos, degimo raktelių laikymo tvarkos ir kita (išvardyta nelaimingo atsitikimo darbe akte), kolegija konstatavo, kad atsakovas laikytinas atsakingu už padarytą žalą, o nukentėjusiojo

⁶⁵ NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; *et al.* Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 362. ISBN 9955-616-00-8.P.

⁶⁶ 2005 m. birželio 13 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje L.Stravinskienė v. UAB "Vigidas", Nr. 3K-3-276/2005, kat. 16.2.1; 16.3; 17.7; 44.5.2.16.

R. S. apsvaigimą nuo alkoholio kolegija laikė nukentėjusiojo dideliu neatsargumu, prisidėjusiu prie žalos atsiradimo, ir sprendė, kad dėl nelaimingo atsitikimo yra 60 procentų paties nukentėjusiojo kaltės, o 40 procentų – darbdavio kaltės. LAT nutartyje nurodė: „Priežastinio ryšio, kaip atsakomybės sąlygos, buvimo klausimą apeliacinės instancijos teismas išsprendė atsižvelgęs į visus veiksnius, lėmusius nelaimingą atsitikimą, ir, atsižvelgiant į tai, kad nelaimingą atsitikimą lėmė atsakovo netinkamas darbo organizavimas, saugos ir sveikatos norminių aktų pažeidimas, darbo drausmės neužtikrinimas, autokeltuvo palikimas be priežiūros su degimo rakteliu spynelėje, pagrįstai sprendė, kad yra priežastinis ryšys tarp atsakovo priešingų teisei veiksmų (neveikimo) ir atsiradusios žalos. Apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas priežastinio ryšio klausimą, atsižvelgė ir į nukentėjusiojo R. S. veiksmus bei jų ryšį su kilusiomis pasekmėmis ir pagrįstai sprendė, kad nukentėjusiojo didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti. Atsakovo ir nukentėjusiojo R. S. kaltės proporcijas (atitinkamai 60 ir 40 procentų) apeliacinės instancijos teismas nustatė tinkamai.“ Aptarta nutartis ypatingai svarbi darbuotojų sužalojimo bylose, kai darbuotojas yra neblaivus. Kaip matyti, pirmosios instancijos teismas paviršutiniškai tyrė priežastinį ryšį, ir atsižvelgė tik į darbuotojo neblaivumo faktą, neanalizuodamas tikrųjų nelaimingo atsitikimo priežasčių. Tuo tarpu aukštesniųjų instancijų teismai nuodugniai išanalizavę gautus įrodymus padarė išvadą, reikšmingą tolimesnei teismų praktikai – faktas, kad nukentėjusysis buvo neblaivus, nereiškia neginčijamo priežastinio ryšio tarp neblaivumo (kaip atsargumo reikalavimų pažeidimo) ir žalos atsiradimo.

Byloje Nr. 3K-3-867/2003⁶⁷, LAT pabrėžė, kad tik teismas, kilus ginčui, gali spręsti, ar yra priežastinis ryšys tarp teisės pažeidimo ir nelaimingo atsitikimo ir ar yra pagrindas taikyti teisinę atsakomybę. Priežastinio ryšio buvimas ar nebuvimas nurodomas ir nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo akte, tačiau teismui akto išvados nėra privalomos, kadangi, kaip jau buvo minėta, nelaimingo atsitikimo darbe aktas teismo yra vertinamas visų kitų pateiktų įrodymų visumoje ir iš anksto nustatytos galios teismui neturi.

1.2.4. Kaltė

Kaltė yra viena iš būtinų sąlygų darbdavio materialinei atsakomybei atsirasti pagal darbo teisę. „Išgaliojus naujiesiems DK⁶⁸ ir CK⁶⁹, buvo atsisakyta subjektyvaus

⁶⁷ 2003 m. rugsėjo 29 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *B.Zalotorienė v. V.Poska*, Nr. 3K-3-867/2003, kat. 7.1.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

kaltės aiškinimo ir priimta objektyvaus kaltės aiškinimo doktrina, kaltę traktuojanti kaip asmens veikslių išorinį vertinimą pagal objektyvius elgesio standartus. Asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę ir kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina (CK 6.249 straipsnio 3 dalis). Lietuvos teismų praktikoje vartojama protingo žmogaus kategorija, kuri reiškia, kad vertinant asmens kaltę pirmiausia atsižvelgiama į žalą padariusio asmens faktinio elgesio ir tam tikro elgesio standarto santykį⁷⁰ .“

Darbdavio kaltę preziumuojama. Kaip teigia T.Bagdanskis, darbdavys yra darbo organizatorius, ekonomiškai stipresnė šalis, turinti teisę nustatyti darbo tvarką bei pareigą užtikrinti sveikas ir saugias darbo sąlygas, todėl jam taikytini griežtesni elgesio standartai nei darbuotojui. Žalą, padarytą darbuotojo sveikatai ryšium su darbo pareigų atlikimu, atlygina darbdavys, kai yra dėl to kaltas. Darbdavio kaltę paprastai yra ta, kad nebuvo sudarytos sveikos ir saugios darbo sąlygos. Kaltė, kai jos buvimo reikia kaip sąlygos atsirasti atsakomybei už žalą, padarytą asmens gyvybei ar sveikatai, pagal bendrą taisyklę preziumuojama. Darbdavys turi įrodyti, kad dėl darbuotojo sveikatos sužalojimo jo kaltės nėra. Kaltę patvirtina duomenys apie pažeidimus (saugių darbo sąlygų nesudarymas, atitinkamų taisyklių, nurodymų, nuostatų ar instrukcijų pažeidimas, užfiksuotas tyrimo dokumentuose nustatyta tvarka). Kadangi kaltę suprantama objektyviai ir yra preziumuojama, pats žalos padarymo faktas suponuoja esant kaltę, todėl konstatuoti, jog kaltės nėra, galima tik atsakovui įrodžius bent vieną įstatyme nustatytą pagrindą, kai žala pateisinama ir atsakomybė netaikoma (pavyzdžiui, nukentėjusiojo asmens veiksmai)⁷¹.

Yra skiriamos dvi asmens kaltės formos: tyčia – kai asmuo sąmoningai siekia padaryti žalos arba sąmoningai leidžia jai atsirasti, ir neatsargumas – kai asmuo atitinkamomis aplinkybėmis elgiasi nepakankamai atidžiai ir rūpestingai, jo elgesys neatitinka protingo elgesio kriterijų. Neatsargumas yra skirstomas į didelį ir paprastą. Didelis neatsargumas – tai paprasčiausių atidumo, rūpestingumo taisyklių nepaisymas. Paprastu neatsargumu laikytinas griežtesnių rūpestingumo taisyklių nepaisymas. DK 247 straipsnyje numatyta, kad jeigu sąlygas žalai atsirasti sudarė nukentėjusiojo (sužalotojo ar mirusiojo) kaltė - didelis neatsargumas, žalos atlyginimas mažinamas atsižvelgiant į kaltės laipsnį arba reikalavimas atlyginti žalą atmetamas⁷².

⁷⁰ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 353. ISBN 978-9955-30-027-4.

⁷¹ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 216. ISBN 978-9955-30-039-7.

⁷² BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 218. ISBN 978-9955-30-039-7.

Tokia nuostata įtirtinta ne tik DK, bet ir bendrojoje CK normoje – CK 6.248 straipsnio 4 dalyje, taip pat Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinajame įstatyme⁷³. Tokia teisės nuostata įpareigojo teismus kiekvienu sveikatos sužalojimo atveju nustatyti nelaimingo atsitikimo darbe priežastis ir kieno veiksmai, kiek sąlygojo tokių aplinkybių atsiradimą, kas tiesiogiai ar netiesiogiai sudarė sąlygas žalai kilti ar ją padidino. Nelaimingi atsitikimai darbe yra tiriami ir apskaitomi Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. Nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo akte konstatuojamos nelaimingo atsitikimo priežastys, kurias teismas įvertina, sprendamas darbuotojo ir darbdavio veiksmus bei kiekvieno jų kaltės laipsnį dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo⁷⁴.

Byloje, Nr. 3K-3-90/2008⁷⁵, teismai nustatė, kad Ieškovas L. V. dirbo atsakovo įmonėje vairuotoju. 2003 m. birželio 30 d. Vokietijoje įvyko eismo įvykis: vilkikas, vairuojamas kito atsakovo įmonės vairuotojo – trečiojo asmens J. B., nuvažiavo nuo šlaito ir apvirto. Eismo įvykio metu ieškovas, kuris ilsėjosi automobilio kabinoje ant gulto, neprisisegęs saugos diržų, nukrito nuo gulto ant galvos ir buvo sunkiai traumotas. Nelaimingo atsitikimo darbe akto duomenimis, nukentėjusįjį traumavęs veiksnys – L. V. griuvimas ant galvos iš poilsio vietos. Dėl darbdavio atsakomybės už žalą, padarytą didesnio pavojaus šaltiniu darbuotojui einant darbo pareigas, LAT yra suformavęs tokią CK 6.270 straipsnio aiškinimo ir taikymo praktiką: jeigu darbuotojas sužalojamas darbdaviui (draudėjui) priklausančiu didesnio pavojaus šaltiniu, kurio valdymas (aptarnavimas) neįėjo į to darbuotojo pareigas, nors įvykis ir buvo darbo metu, tai atsakomybė už darbuotojo sveikatai padarytą žalą atsiranda darbdaviui pagal CK 6.270 straipsnio taisyklės, nustatančias didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybę nesant jo kaltės. Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad eismo įvykio metu, dėl kurio buvo sunkiai sužalotas ieškovas, automobilį vairavo trečiasis asmuo J. B., kuris buvo atsakingas už saugų vairavimą. Nors įvykis ir buvo darbo metu, tačiau ieškovas didesnio pavojaus šaltinio tuo metu nevairavo, o ilsėjosi ant automobilyje įrengto gulto ir nebuvo atsakingas už saugų padidinto pavojaus šaltinio vairavimą. Taigi LAT padarė išvadą, kad kadangi nelaimingo atsitikimo darbe metu nukentėjusysis, kuris dirbo vairuotoju, nevairavo, tuo metu didesnio pavojaus šaltinio valdymas neįėjo į jo pareigas. Dėl to darbdaviui atsakomybė kyla be kaltės.

⁷³ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

⁷⁴ 2003 m. spalio 8 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V. Urbonas v. AB "Plungės grūdai"*, Nr. 3K-3-844/2003, kat. 7.1, 7.2.

⁷⁵ 2008 m. vasario 8 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4.

Vis dėlto teismas sprendė trečiojo asmens J. B., kito darbuotojo, kaltės klausimą. Byloje buvo nustatyta, kad automobilį eismo įvykio metu vairavęs trečiasis asmuo J. B. buvo atsakingas ne tik už saugų krovinio vežimą, bet ir automobilio kabinoje esanti ieškova. Vairuotojas, vairuodamas motorinę transporto priemonę su įrengtais saugos diržais, privalo būti juos užsisėgęs ir nevežti keleivių su neužsegtais saugos diržais. Trečiasis asmuo J. B., matydamas, kad ieškovas guli kabinoje ant įrengto gulto, nepareikalavo, kad ieškovas užsisegtų saugos diržus, ir kelionę tęsė toliau iki automobilis nuvažiavo nuo kelio ir apvirto, o ieškovas šio įvykio metu buvo sunkiai sužalotas. Tokiais veiksmais atsakovui priklausančio padidinto pavojaus šaltinio vairuotojas pažeidė Kelių eismo taisyklių reikalavimus. Šiuo atveju atsakingo už saugų didesnio pavojaus šaltinio vairavimą darbuotojo kaltės nustatymas reiškia ir darbdavio kaltę. „Darbdavio kaltę pasireiškia per jo darbuotojų kaltę. Jeigu nustatoma, kad darbdavio darbuotojai yra padarę tam tikrus pažeidimus, tai darytina išvada, jog yra ir darbdavio kaltė⁷⁶.“

Toje pačioje byloje⁷⁷ LAT pasisakė dėl kaltės dar vienu aspektu. Kaip buvo nustatyta byloje, nukentėjęs darbuotojas laisvu nuo automobilio vairavimo laiku ilsėjosi ant automobilio kabinoje įrengto specialaus gulto. Teismai sprendė, kad ieškovas, kaip vairuotojas-profesionalas, kuriam keliami padidinti rūpestingumo ir atidumo reikalavimai, privalėjo suprasti, jog tokia padėtis važiuojančiame automobilyje yra nesaugi. Nurodytą aplinkybę teismai pripažino ieškovo dideliu neatsargumu, padėjusiu žalai padidėti ir, vadovaudamiesi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CK 1.5 straipsnis), prašomos priteisti neturtinės žalos dydį sumažino.

1.2.5. Pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu

buvo susiję darbo santykiais

Ši specialioji atsakomybės sąlyga apima teisiškai reikšmingus aspektus: darbo teisinių santykių egzistavimą tarp šalių ir teisės pažeidimo padarymo laiką galiojant šiems santykiams.

DK⁷⁸ nuostata, kad teisės pažeidimas turi būti padarytas egzistuojant darbo teisiniams santykiams, sietinas su šių santykių atsiradimu, galiojimu ir pasibaigimu. Darbo santykiai susiklosto esant tam tikram juridiniam faktui – paprastai tai yra darbo

⁷⁶ 2003 m. gegužės 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *D. Gervienė v. UAB "Eura"*, Nr. 3K-3-640/2003, kat. 7.1; 39.6.2.1; 39.6.2.12; 83.7; 85.2.

⁷⁷ 2008 m. vasario 8 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

sutartis. Taikant materialinę atsakomybę svarbu, kad žala būtų buvusi padaryta šių santykių galiojimo metu. Taigi jei žala buvo padaryta galiojant darbo teisiniams santykiams, nors po to jie pasibaigė, ir darbuotojui, ir darbdaviui materialinė atsakomybė taikoma pagal darbo teisę, jei yra visos kitos sąlygos tokiai atsakomybei atsirasti. Sudarytos darbo sutarties rūšis materialinei atsakomybei pagal darbo teisę atsirasti neturi jokios reikšmės.

Kiek daugiau problemų žalos atlyginimo klausimas kelia nelegalaus darbo egzistavimo atveju. Pagal DK 98 straipsnio nuostatą nelegaliu darbu laikytinas darbas, dirbamas nesudarius darbo sutarties, nors ir egzistuoja visi darbo sutarties požymiai (darbuotojas įsipareigoja dirbti ir paklusti darbo tvarkai, o darbdavys suteikia darbuotojui sutartyje numatytą darbą, moka atlyginimą ir užtikrina saugias ir sveikas darbo sąlygas). Svarbu pabrėžti, kad pagal DK išplėtotą koncepciją nelegalus darbas yra vertinamas daugiau faktiniu aspektu nei formaliu. ⁷⁹ LAT byloje *V. P. , K. P. , K. P. v. UAB „Tortela“*, Nr. 3K-3-131/2008⁸⁰, buvo nustatyta, jog A. P. nelegaliai, t. y. nesudaręs darbo ar rangos sutarties, neturėdamas verslo liudijimo bendrovėje UAB „Tortela“ (atsakovas) dirbo įvairius statybos-remonto darbus (administracine tvarka buvo konstatuotas pažeidimas – nelegalus darbas). 2003 m. atsakovo patalpose mūrydamas angą A. P. nukrito iš 4,5 m. aukščio, susižalojo ir mirė. Atsakovas viso bylos nagrinėjimo metu nepripažino ieškovų – nukentėjusiojo šeimos narių - įrodinėtoms aplinkybėms, kad žūties metu A. P. dirbo su jo žinia ir tuo remdamasis neigė prievolę atlyginti žalą. Teismai nustatė, kad nukentėjusįjį ir atsakovą siejo darbo santykiai ir sprendė žalos atlyginimo klausimą, priteisdami kompensaciją iš atsakovo. Nors LAT panaikino žemesniųjų instancijų teismų sprendimus, tačiau susiklosčiusių darbo santykių fakto ir žalos atsakovo prievolės atlyginti žalą nepaneigė. Teismų sprendimai buvo panaikinti kitu pagrindu.

1.2.6. Žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla

Būtina sąlyga materialinei atsakomybei atsirasti – žalos padarymas atliekant darbo pareigas. Ši materialinės atsakomybės pagal darbo teisę sąlyga lemia materialinės atsakomybės atribojimą nuo kitų rūšių teisinės atsakomybės (civilinės, administracinės ir pan.). Darbinė veikla suprantama kaip darbo pareigų, darbo funkcijų atlikimas. Darbo

⁷⁹ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 355. ISBN 978-9955-30-027-4.

⁸⁰ 2008 m. vasario 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V. P. , K. P. , K. P. v. UAB „Tortela“*, Nr. 3K-3-131/2008, kat. 93.2.3; 16.2.1.

funkcijos paprastai yra apibrėžiamos darbo sutartyje, nurodant profesiją, specialybę, kvalifikaciją ar tam tikras pareigas (DK 95 straipsnis). Sprendžiant klausimus dėl materialinės atsakomybės darbo pareigų nustatymas yra itin svarbus. Darbdavys negali reikalauti, kad darbuotojas atliktų darbą, nesulygtą darbo sutartimi (DK 119 straipsnis), bet jei darbdavys paveda atlikti darbuotojui tam tikrą darbą, laikytina, kad darbuotojas atliko darbinės pareigas.⁸¹

---

⁸¹ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 356. ISBN 978-9955-30-027-4.

2. ŽALOS, PADARYTOS DARBUOTOJO SULUOŠINIMU AR KITOKIU PAKENKIMU SVEIKATAI ARBA DĖL DARBUOTOJO MIRTIES ATLYGINIMO TVARKA

Remiantis A. Veriku, darbuotojo sveikatai padarytas žalos atlyginimas ilgą laiką buvo nagrinėjamas tik tai siejant jos atlyginimą su kaltojo asmens atsakomybe, tačiau dėl darbuotojo sužalojimo atsiradusi žala gali būti atlyginama ir kitais būdais. Teisės teorijoje yra žinomi keli asmens patirtos žalos atlyginimo būdai: materialinė kaltojo asmens atsakomybė, draudimas pagal civilinę teisę, žalos atlyginimas iš valstybės biudžeto, žalos atlyginimas iš specialių valstybės finansinių fondų (pvz., socialinis draudimas), mokesčių lengvatos žalą patyrusiems asmenims⁸². Bet kuris iš šių būdų gali būti pritaikytas ir užtikrinti žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimą.

1999 m. gruodžio 23 d. buvo priimtas NADSDĮ⁸³, kuris įsigaliojo 2000 m. sausio 1 d. ir šiandien yra pagrindinis teisės aktas, reguliuojantis žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimą. Svarbu pabrėžti, kad apie būtinybę Lietuvoje įdiegti socialinį nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų draudimą buvo svarstoma jau nuo 1993 m. 1993 m. spalio 7 d. buvo priimtas Žmonių saugos darbe įstatymas⁸⁴ (dabar Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas⁸⁵), kuris nustatė, kad darbdaviai privalo drausti darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų, profesinių ligų pagal NADSDĮ. Taigi praėjo gana daug laiko, kol toks įstatymas buvo priimtas.

Vis dėlto kai kalbama apie civilinės atsakomybės draudimą, nurodoma, kad atsakomybės draudimas nereiškia pačios civilinės atsakomybės panaikinimo. Tą patį galima pasakyti ir apie materialinę darbdavio atsakomybę. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas darbdavio materialinės atsakomybės neapribojo ir nepanaikino. Socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe yra tik vienas iš galimų žalos, padarytos dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, atlyginimo būdų⁸⁶.

LAT praktika patvirtina, jog šiuo metu žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga civilinius teisinius santykius reglamentuoja 2000 m.

---

⁸² MIKELĖNAS, V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius, 1995, p. 77.

⁸³ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999. Nr. 110-3207; 2008. Nr. 137-5384.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymas. Valstybės žinios. 1993. Nr. 55-1064; 2000. Nr. 95-2968.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 1994. Nr. 88-1669; 2007. Nr. 69-2720.

⁸⁶ VERIKAS, A. *Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai*. Lietuvos teisės universitetas, Jurisprudencija, 2004, t. 56(48); p. 61-68, ISSN 1392-6195.

CK⁸⁷, 1999 m. gruodžio 23 d. NADSDĮ⁸⁸ bei 1997 m. liepos 1 d. Laikinasis įstatymas⁸⁹. Derinant šių įstatymų teisės normas siekiama ginti nukentėjusiųjų asmenų, patyrusių nelaimingą atsitikimą darbe ar susirgusių profesine liga, civilines teises⁹⁰.

2.1. Žalos atlyginimo pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą tvarka

DK 249 straipsnis nustato, jog darbdavys privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, ar jo mirties atveju arba dėl jo susirgimo profesine liga pagal CK normas, jeigu darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu.⁹¹ Taigi ši norma pirmiausiai nukreipia į NADSDĮ.

NADSDĮ 1 straipsnis nusako įstatymo paskirtį - nustatyti nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų socialinio draudimo (toliau – nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas) santykius, asmenų, kurie draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu, kategorijas bei šių asmenų teises į šio draudimo išmokas, išmokų skyrimo, apskaičiavimo bei mokėjimo sąlygas, apibrėžia draudiminiams bei nedraudiminiams įvykiams.⁹²

Remiantis T.Bagdanskiu, NADSDĮ taikomas: 1) draudiminiams įvykiams, įvykusiems po 2000 m. sausio 1 d., t. y. NADSDĮ įsigaliojus; 2) asmenims, apdraustiems pagal šį įstatymą (NADSDĮ) (asmenims, dirbantiems pagal darbo sutartis, profesinių mokyklų mokiniams, aukštųjų mokyklų studentams ir t. t.). Bent vienos iš šių sąlygų nesant, NADSDĮ kompensacijoms mokėti netaikomas⁹³.

NADSDĮ tikslas – įvykus draudiminiam įvykiui kompensuoti šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos prarastas pajamas (Įstatymo 1 ir 2 straipsniai)⁹⁴.

---

⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2008, Nr.137-5384.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

⁹⁰ 2003 m. rugsėjo 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L.Varnas v. VSDFV Rokiškio rajono skyrius*, Nr.3k-3-846/2003, kat. 7.1., 14.3.

⁹¹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

⁹² Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2003, Nr. 114-5114.

⁹³ 2003 m. lapkričio 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Miežinskas v. Lygumų ŽŪB*, Nr. 3K-3-1049/2003, kat. 7.1.

⁹⁴ 2004 m. spalio 25 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *O.Terentjevas v. VSDFV "Vilniaus filialas"*, Nr. 3K-3-564/2004, kat. 7.1.

Darbdavys apdraudžia darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu ir moka už juos valstybinio socialinio draudimo įmokas. Kitaip tariant, remdamasis įstatymu draudėjas (darbdavys) sudaro draudimo sutartį su draudiku (įmokas administruojančiu asmeniu) apdraustojų (darbuotojų) naudai⁹⁵. Darbdaviui mokant draudimo įmokas, t. y. darbo sutarties galiojimo ir vykdymo laiku, draudikas įsipareigoja iš sukauptų draudimo lėšų apmokėti apdraustojų darbuotojų patirtą žalą (nuostolius) dėl profesinės ligos, sužalojimo ar žuvus nelaimingo atsitikimo darbe. Minėtas draudimas galioja net tuo atveju, kai įmokos faktiškai nėra mokamos. Tam, kad nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos atveju darbuotojas gautų draudimo kompensaciją, pakanka, kad darbdavys būtų pranešęs Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniam skyriui apie darbuotojo įdarbinimą. Tokiu atveju faktiškai nesumokėtos įmokos būtų pripažintos darbdavio skola Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai, tačiau darbuotojas vis tiek būtų laikomas apdraustu nelaimingų atsitikimų darbe bei profesinių ligų socialiniu draudimu ir išmoką gautų.⁹⁶

Kompensacijos pagal NADSDĮ mokėjimo pagrindas yra draudiminis įvykis. Išmokai pagal šį įstatymą mokėti nagrinėjamoje byloje nustatyti: 1) nelaimingo atsitikimo darbe faktas, ir 2) nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudiminiu įvykiu faktas⁹⁷.

NADSDĮ 7 straipsnis nustato baigtinį sąrašą aplinkybių, kurias nustačius, nelaimingas atsitikimas laikomas nedraudiminiu įvykiu ir žala pagal šį įstatymą neatlyginama. Minėto straipsnio 2 dalis nustato, jog draudiminiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba nustatytos profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie įvykę apdraustajam esant neblaiviam ar apsvaigusiam nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir apsvaigimas nebuvo susijęs su draudėjo pavesto darbo technologinėmis ypatybėmis. Turint omenyje, kad profesinė liga yra ilgalaikio proceso rezultatas, ji gali vystytis keletą metų, šios normos taikymo galimybė profesinės ligos atveju yra abejotina. Be to, nėra aišku, kokių momentu konstatuotas apdraustojų apsvaigimas galėtų turėti įtakos susirgimo pripažinimui nedraudiminiu. Manytina, kad NADSDĮ 7 straipsnio 2 dalies 1 punktą taikytinas tik nelaimingų atsitikimų darbe atvejais.

Iki 2008 m. NADSDĮ 7 straipsnio 2 dalies 1 punkto taikymas buvo nevienodas.

⁹⁵ 2002 m. gruodžio 16 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *M.Braciuvienė v. VSDFV Utenos rajono skyrius ir kt.*, Nr. 3K-3-1737/2002, kat. 7.1

⁹⁶ BAGDANKSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 300. ISBN 978-9955-30-039-7.

⁹⁷ 2003 m. lapkričio 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Miežinskas v. Lygumų ŽŪB*, Nr. 3K-3-1049/2003, kat. 7.1.

Tik įsigaliojus NADSD (1999 m. gruodžio 23 d. Nr. VIII-1509 redakcija), 7 straipsnio nuostata dėl apsvaigimo suponavo būtinybę nustatyti priežastinį ryšį tarp nukentėjusiojo apsvaigimo ir nelaimingo atsitikimo darbe. 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusi nauja įstatymo redakcija (2003 m. lapkričio 11 d. Nr. IX-1819 redakcija) nustatė, kad konstatavus, jog nelaimingo atsitikimo metu nukentėjusysis buvo neblaivus arba apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su darbo technologinėmis ypatybėmis, draudiminės išmokos nemokamos, neatsižvelgiant į tai, ar nelaimingą atsitikimą ir atsiradusią žalą lėmė nukentėjusiojo neblaivumas (apsvaigimas). 2005 m. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje⁹⁸ konstatavo, jog iš naujos redakcijos įstatymo 7 straipsnio 2 dalies 1 punkto įtvirtintų normų matyti, kad pagal jas, skirtingai nuo iki tol galiojusios redakcijos įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtintų nuostatų, nelaimingam atsitikimui darbe pripažinti nedraudiminiu įvykiu neturi reikšmės neblaivumo fakto ir nelaimingo atsitikimo priežastinis ryšys, t. y. įstatymas ir nereikalauja nustatyti buvus tokių ryšių.

LAT pozicija atskleidžiama nagrinėtoje byloje, Nr. 3K-3-294/2004⁹⁹, kurioje buvo nustatyta, kad 2000 m. spalio 8 d. Lygumų žemės ūkio bendrovėje (atsakovas) įvyko nelaimingas atsitikimas darbe, kurio metu žuvo ieškovo tėvas Algirdas Miežinskas. Ieškovas prašė teismo priteisti iš atsakovo turtinę žalą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, motyvuodamas tuo, jog Algirdas Miežinskas, dirbdamas traktorininku ir ardamas atsakovo lauką, 2000 m. spalio 8 d., būdamas neblaivus, nebuvo nenušalintas nuo darbo. Kadangi žuvusysis buvo apsvaigęs nuo alkoholio, nelaimingo atsitikimo darbe tyrimas buvo nutrauktas, tačiau, nelaimingo atsitikimo darbe faktui esant užfiksuotam kituose rašytiniuose dokumentuose, teismas, laikydamas kad, praėjus ilgam laikotarpiui, nelaimingo atsitikimo tyrimo atnaujinimas nėra reikalingas, kaltės dydį nustatė nagrinėjamoje byloje. Teismas nurodė, kad atlygintinos žalos dydis mažintinas atsižvelgiant į paties nukentėjusiojo kaltę, pasireiškusią alkoholinių gėrimų darbo metu vartojimu, ir yra apskaičiuojamas proporcingai kaltės dydžiui, kuris nustatomas taip – žuvusiojo 50 proc. ir atsakovo 50 proc. Atsakovas, kaip žuvusiojo darbdavys, privalėjo sudaryti jam sąlygas saugiai dirbti bei tinkamai pailsėti, pasirūpinti, kad būtų saugu ariant šalia melioracijos griovio, taip pat tikrinti, ar darbuotojai negirtuokliauja darbo metu, tačiau šios pareigos nevykdė (arimo niekas nestebėjo, darbuotojų nekontroliavo, ženklais, nurodančiais, kad šalia yra melioracijos griovys, nepasirūpino, nors buvo ariama tamsoje,

⁹⁸ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 303. ISBN 978-9955-30-039-7.

⁹⁹ 2004 m. gegužės 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Miežinskas v. Lygumų ŽŪB*, Nr. 3K-3-294/2004, kat. 7.1.

darbo tabeliai neatspindėjo tikrosios darbuotojų darbo laiko apskaitos) ir, teismo nuomone, tokiu būdu savo neveikimu sudarė sąlygas nelaimingam atsitikimui įvykti bei pažeidė Konstitucijos¹⁰⁰ 48 straipsnio 1 dalyje garantuotą teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas. Nustatęs esant visas civilinės atsakomybės sąlygas bei pripažinęs darbdavį (atsakovą) neįrodžius, kad dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo jo kaltės nėra, teismas laikė esant pagrindo ieškinį iš dalies patenkinti. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su visais pirmosios instancijos teismo argumentais, tačiau LAT žemesnių instancijų sprendimus panaikino, nurodydamas, jog buvo pradėtas nelaimingo atsitikimo darbe tyrimas, kurio metu ištyrus įvykio aplinkybes, nukentėjusiojo A.Miežinsko apsvaigimas nuo alkoholio buvo pripažintas vienintele ir tiesiogine nelaimingo atsitikimo priežastimi. Pagal NADSDĮ 7 straipsnį draudiminiams įvykiams nepriskiriami nelaimingi atsitikimai darbe, kuriuos ištyrus nustatyta, kad jie įvyko dėl to, kad nukentėjusysis buvo apsvaigęs nuo alkoholio, ir tai nebuvo susiję su technologiniu procesu. Byloje esant nustatytai aplinkybei, kad nelaimingo atsitikimo priežastis buvo paties nukentėjusiojo A.Miežinsko neblaivumas, nesusijęs (atsižvelgiant į jo darbinių pareigų pobūdį) su technologiniu procesu, konstatuotina, kad nelaimingas atsitikimas, kurio metu žuvo ieškovo tėvas, draudiminiam įvykiui, galinčiam būti pagrindu prarastoms pajamoms pagal NADSDĮ kompensuoti, nepriskiriamas, todėl ieškovo ieškinys negali būti patenkintas. Žemesniųjų instancijų teismai ir LAT skirtingai vertino priežastį, dėl kurios atsirado žala. LAT neatsižvelgė į aplinkybes, kad darbdavys nesudarė saugių darbo sąlygų ir vienintele žalos atsiradimo priežastimi laikė nukentėjusiojo neblaivumo faktą. Be to, žalos dėl nukentėjusiojo mirties atlyginimas šiuo atveju neturėjo būti siejamas su nelaimingo atsitikimo pripažinimu draudiminiu įvykiu, kadangi CK¹⁰¹ (o būtent šis įstatymas ir yra taikomas, kai žala atlyginama darbdavio lėšomis) to nenumato. Atsižvelgiant į pirmosios instancijos teismo nustatytus saugių darbo sąlygų sudarymo pažeidimus, manytina, kad nukentėjusiojo apsvaigimas nuo alkoholio nelaimingo atsitikimo metu nebuvo vienintelė nukentėjusiojo žūties priežastis, dėl to nutartyje ištreikšta LAT pozicija yra abejotina.

Su nukentėjusiojo apsvaigimu nuo alkoholio nelaimingo atsitikimo metu, kaip aplinkybe, dėl kurios nelaimingas atsitikimas darbe pripažįstamas nedraudiminiu, siejama kita LAT nutartis, byloje Nr. 3K-P-276/2005¹⁰², kurioje ieškovė nurodė, kad jos vyras R. S. dirbo pas atsakovą vairuotoju; 2002 m. rugpjūčio 26 d. vakare R. S. grįžo iš

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰² 2005 m. birželio 13 d. LAT CBS plenarinės sesijos teisėjų nutartis civ. byloje *L.Stravinskienė v. UAB "Vigidas"*, Nr. 3K-P-276/2005, kat. 16.2.1; 16.3; 17.7; 44.5.2.16.

komandiruotės užsienyje ir pastatė jo vairuojamą vilkiką į pakrovimo aikštelę, nes tą pačią naktį su pakrautu jam priskirtu vilkiku turėjo išvykti kitas vairuotojas. Ieškovės nuomone, jos vyras padėjo kitiems autokeltuvo vairuotojams pakrauti jo vilkiką. Bekraunat autokeltuvas apvirto, prispaudė R. S. ir mirtinai jį sužalojo. Ieškovės teigimu, jos vyras mirė darbo vietoje, darbo metu, todėl jo mirtis susijusi su jo darbo pareigų atlikimu. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, kadangi Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau –VSDFV) Šiaulių skyriaus sprendimu, šis nelaimingas atsitikimas nebuvo pripažintas draudiminiu įvykiu. Teismas nurodė, kad ištyrus įvykio aplinkybes buvo nustatyta, jog nelaimingo atsitikimo priežastis yra paties R. S., įvykio metu buvusio neblaivaus, savavališkas autokeltuvo, kuriuo jis neturėjo teisės naudotis, paėmimas saugos darbe, autokeltuvo vairavimo taisyklių nesilaikymas, sukėlęs avariją. Nustatęs, kad nelaimingo atsitikimo priežastis buvo paties nukentėjusiojo R. S. neblaivumas, nesusijęs su technologiniu procesu, teismas konstatavo, kad nelaimingas atsitikimas, kurio metu žuvo ieškovės vyras, nepriskiriamas draudiminių įvykiui, galinčiam būti pagrindu prarastoms pajamoms pagal NADSDĮ kompensuoti, todėl ieškinys negali būti tenkinamas. Teismas siejo žalos atlyginimą su nelaimingo atsitikimo pripažinimu draudiminiu, nors ieškovė prašė priteisti žalos atlyginimą ne iš VSDFV (kuri atlygina žalą apdraustiesiems privalomuoju nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu), o iš darbdavio. Tai reiškia, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai taikė NADSDĮ, kadangi įstatymas nereglamentuoja žalos atlyginimo tvarkos, kai reikalavimas atlyginti žalą pareiškiamas draudikui (darbdaviui). Apeliacinės instancijos teismas sprendimą pakeitė, motyvuodamas tuo, jog iš nelaimingo atsitikimo darbe akto matyti, kad nelaimingą atsitikimą lėmė ne nukentėjusiojo neblaivumas, o darbdavio darbo saugos taisyklių pažeidimai. Nukentėjusiojo neblaivumas teismo buvo pripažintas dideliu neatsargumu, kuris darbdavio atsakomybės neeliminuoja. Kolegija padarė išvadą, kad draudimas pilnutine apimtimi neapėmė visų įvykių, todėl ta dalimi, kurios neapima draudimas, už žalą yra atsakingas darbdavys; priešingu atveju tai neatitiktų šalių lygybės prieš įstatymą principo, nes neapdraustasis socialiniu draudimu asmuo būtų geresnėje padėtyje nei apdraustasis. LAT sutiko su šiais apeliacinės instancijos teismo argumentais, pripažindamas, kad NADSDĮ – nustatyti nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo santykius, o ne reglamentuoti atsakomybę už žalą. Ši suformuluota LAT taisyklė svarbi žalos atlyginimo atvejais, kai žalą atlyginti turi darbdavys, o ne draudėjas – VSDFV, kai įvykis nebuvo pripažintas draudiminiu.

Kadangi toks įstatyminis reguliavimas, kai nereikalaujama tirti, ar buvo priežastinis ryšys tarp žalos ir nukentėjusiojo apsvaigimo, o apdraustojo apsvaigimo fakto

pakanka, kad būtų atsisakyta mokėti socialinio draudimo išmoką nelaimingo atsitikimo darbe atveju, kėlė abejonių, buvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą, kuris 2008 m. balandžio 28 d. priėmė nutarimą, kuriuo pripažino, kad ši NADSDĮ 7 straipsnio 2 dalies 1 punkto nuostata ta apimtimi, kuria draudiminiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie yra įvykę apdraustajam esant neblaiviam arba apsvaigusiam nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, bet nelaimingus atsitikimus darbe arba ūmias profesines ligas lėmė ne jo neblaivumas arba apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, o netinkamos, nesaugios, nesveikos darbo sąlygos, prieštarauja Konstitucijos¹⁰³ 48 straipsnio 1 dalies nuostatai „Kiekvienas žmogus <...> turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti <...> socialinę apsaugą nedarbo atveju“, 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui. Konstitucinis teismas išaiškino, kad „įstatymų leidejas pagal Konstituciją negali nustatyti ir tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmens, kurio sveikatai buvo pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų, nepriklausančių (ir negalėjusių priklausyti) nuo šio asmens veiksmų ir būsenos (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), teisės į socialinę paramą atsiradimas būtų susietas su šio asmens būseną (*inter alia* jo neblaivumu ar apsvaigimu nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų), kai tokia asmens būseną apskritai nelėmė ir negalėjo lemti pakenkimo jo sveikatai¹⁰⁴.“

Po šio Konstitucinio Teismo nutarimo LAT nenagrinėjo bylą, susijusią su minėtos Konstitucijai prieštaraujančios nuostatos taikymu.

Kaip yra žinoma, darbdavio pareiga atlyginti žalą, padarytą darbuotojo sveikatos pakenkimu, atsiranda ne tik sužalojus darbuotoją nelaimingo atsitikimo darbe metu, bet ir šiam susirgus profesine liga. Profesinis susirgimas paprastai konstatuojamas jau po to, kai asmuo susirgo, nes profesinė liga yra ilgalaikio proceso rezultatas. LAT praktika patvirtina, kad draudiminiu įvykiu turi būti pripažįstami ir tie atvejai, kai profesinė liga konstatuojama asmeniui jau nebedirbant pagal darbo sutartį, tačiau esant akivaizdžių įrodymų, jog profesine liga asmuo susirgo tuo metu, kai jis buvo draudžiamas socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga¹⁰⁵.

Byloje, Nr. 3k-3-193/2003¹⁰⁶, teismai nustatė, kad ieškovui dirbant pas trečiąjį

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 balandžio 28 d. nutarimas Dėl nelaimingų atsitikimų darbe, Valstybės žinios, 2008-04-30, Nr. 51-1904.

¹⁰⁵ 2003 m. lapkričio 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *N.Chmelevskienė v. UAB "Club ir Company"*, Nr. 3K-3-1049/2003, kat. 7.1.

¹⁰⁶ 2003 m. vasario 3 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L.Bagočius v. VSDFV Plungės rajono skyrius*, Nr. 3K-3-193/2003, kat. 7.1.

asmenį (darbdavys – VĮ „Rietavo miškų urėdija“), už ieškovą tretysis asmuo mokėjo atsakovui VSDFV Plungės rajono skyriui socialinio draudimo įmokas. 2000 m. gruodį ieškovui buvo diagnozuota Laimo liga. 2001 m. sausio mėnesį ieškovas buvo atleistas iš darbo. 2001 m. balandžio 10 d. profesinės ligos patvirtinimo aktu ieškovui buvo patvirtinta profesinė – Laimo liga, netekta 30 procentų darbingumo. VSDFV Tauragės skyrius 2001 m. atsisakė pripažinti nustatytą profesinę ligą draudiminiu įvykiu, nes susirgimo Laimo liga pripažinimo profesine liga metu ieškovas nebuvo įrašytas į VSDFV apdraustųjų asmenų įskaitą. LAT šiuo atveju pasisakė, jog NADSDĮ nustatyta, kad Įstatymas įsigalioja nuo 2000 m. sausio 1 d, o Įstatymo nuostatos taikomos draudiminiams įvykiams, įvykusiems po šio įstatymo įsigaliojimo. Taigi jeigu draudiminis įvykis atsitiko 2000 m. sausio 1 d. ir po šios datos, apdraustasis turi teisę į draudimo išmokas. Minėtu įstatymu valstybė numatė atlyginimą apdraustam darbuotojui tuo atveju, jeigu jis susirgs profesine liga. Pagal Įstatymą apdrausto darbuotojo, susirgusio profesine liga, socialinis aprūpinimas yra valstybės garantuojamas. Iki 2003 m. lapkričio 11 d. redakcijos Nr. IX-1819 įsigaliojimo NADSDĮ 7 straipsnis nustatė, kad draudiminiams įvykiams nepriskiriami nelaimingi atsitikimai, o susirgimo profesine liga pripažinimas nedraudiminiu įvykiu nebuvo numatytas. Taigi įstatyme buvo nustatyta, kad nedraudiminiam įvykiui negali būti priskirtas susirgimas profesine liga, nes pagal Įstatyme apibrėžtą sąvoką, profesinę ligą sukelia vienas ar daugiau kenksmingų ir (ar) žalingų darbo aplinkos veiksnių. Įstatymas kaip nedraudiminį įvykį išskyrė tik nelaimingą atsitikimą, o ne profesinę ligą. Remiantis Įstatyme nustatytu reguliavimu, darytina išvada, kad profesinės ligos pripažinimas draudiminiu įvykiu sietinas ne su jos nustatymo diena, o su susirgimo profesine liga diagnozavimo diena. T. y., jeigu liga buvo sukelta žalingų darbo aplinkos veiksnių, ji yra draudiminis įvykis nuo pat susirgimo momento. Kadangi Įstatymas nenumatė galimybės profesinį susirgimą pripažinti nedraudiminiu įvykiu, susirgimo įvardijimas profesine liga momentas šiuo atveju neturi reikšmės. Profesinės ligos pripažinimas draudiminiu įvykiu sietinas ne su jos nustatymo (konstatavimo) diena, o su susirgimo profesine liga diagnozavimo diena.

CK¹⁰⁷ 6.290 straipsnio 3 dalis nustato, kad draudimo išmokas išmokėjęs socialinio draudimo įstaigos įgyja regresą teisę į žalą padariusį asmenį, išskyrus atvejus, kai draudimo įmokas už nukentėjusį asmenį mokėjo žalą padaręs asmuo. LAT negrinėtoje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondas valdybos Kauno skyrius v.*

---

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

UAB „Klaipėdos autobusų parkas“¹⁰⁸ buvo nustatyta, kad dėl eismo įvykio nukentėję ir žuvę atsakovo UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ ir UAB „Kauno tiltai“ darbuotojai buvo apdrausti nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Kaltu dėl eismo įvykio pripažintas atsakovo vairuotojas, kuris eismo įvykio metu taip pat žuvo. Buvo keliamas klausimas, ar ieškovas VSDFV Kauno skyrius (draudikas) turi teisę reikalauti, kad atsakovas UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ atlygintų žalą, ieškovo patirtą dėl išmokėtų socialinio draudimo išmokų. LAT nurodė, kad atsakovas UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ už eismo įvykio metu nukentėjusius ir žuvusius UAB „Kauno tiltai“ darbuotojus socialinio draudimo įmokų nemokėjo, nes pagal įstatymus neturėjo nei teisės, nei pareigos to daryti (už juos įmokas mokėjo jų darbdavys - UAB „Kauno tiltai“). UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ socialinio draudimo įmokas mokėjo tik už savo darbuotojus, t. y. už žuvusį vairuotoją, eismo įvykio kaltininką ir sužalotą antrąjį vairuotoją. Ieškovas VSDFV Kauno skyrius neprašė atlyginti žalos, atsiradusios dėl išmokų išmokėjimo už šiuos asmenis socialinio draudimo biudžetui. Dėl šios priežasties nėra aplinkybių, dėl kurių draudimo išmokas išmokėjusi draudimo įstaiga – VSDFV Kauno skyrius – neturėtų regreso teisės į žalą padariusį asmenį, o įstatyme, išskyrus CK 6.290 straipsnio 3 dalyje nustatytą išimtį, nenustatyta kitų atvejų, kai regresas negalimas.

NADSDI neturtinei žalai atlyginti netaikomas, nes draudėjas pagal šį įstatymą dirbantįjį apdraudęs tik dėl turtinės žalos atlyginimo ryšium su nelaimingu atsitikimu darbe ir susirgimu profesine liga (NADSDI 2 straipsnis – kompensuojamos tik negautos pajamos), o dėl neturtinės žalos atlyginimo darbuotojai nėra draudžiami.¹⁰⁹

2.2. Žalos atlyginimo tvarka pagal Civilinio Kodekso normas

Kaip minėta, DK 249 straipsnis nustato, jog darbdavys privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, ar jo mirties atveju arba dėl jo susirgimo profesine liga pagal CK¹¹⁰ normas, jeigu darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu¹¹¹. Taigi žalos, padarytos darbuotojo sužalojimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai, atlyginimas, kai

¹⁰⁸ 2006 m. balandžio 7 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A Valstybinio socialinio draudimo fondas valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-7-166/2006, kat. 38; 73.1.

¹⁰⁹ 2003 m. lapkričio 14 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Sakalauskas v. Šiaulių miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-492/2003, kat. 7.1; 39.6.2.12.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

darbuotojas nebuvo apdraustas pagal NADSDĮ¹¹², reglamentuojamas CK deliktinės atsakomybės normomis. Kadangi darbdaviai privalo drausti savo darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, o tam, kad darbuotojas būtų laikomas apdraustu ir turėtų teisę į socialinio draudimo išmoką, pakanka, kad darbdavys praneštų VSDFV teritoriniam skyriui apie darbuotojo įdarbinimą, darbuotojas, dirbęs pagal darbo sutartį (ar kitais NADSDĮ numatytais pagrindais) po 2000 m. sausio 1 d., neapdraustas gali būti vieninteliu atveju – kai darbdavys nepraneša apie įdarbinimą (ir nemoka įmokų). Tuomet žala, atsiradusi dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, atlyginama pagal CK normas. Kitas atvejis, kuomet žala neatlyginama pagal NADSDĮ siejamas su NADSDĮ įsigaliojimu. Žala pagal NADSDĮ neatlyginama, kai:

- 1) nelaimingas atsitikimas darbe įvyko arba susirgimas buvo pripažintas profesine liga iki 1999 m. gruodžio 31 d., t. y. prieš NADSDĮ įsigaliojimą;
- 2) susirgimas profesine liga, nustatytas po 2000 m. sausio 1 d., t. y. NADSDĮ įsigaliojus, tačiau nukentėjusysis tuo metu jau nebedirba pagal darbo sutartį ir dėl to neveikia nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas.

LAT nagrinėtoje byloje *V. P. , K. P. , K. P. v. UAB „Tortela“*, Nr. 3K-3-131/2008¹¹³, buvo sprendžiamas šalių ginčas dėl atsakovo - juridinio asmens - prievolės atlyginti turtinę ir neturtinę žalą ieškovams - jo patalpose dirbusio ir žuvusio asmens, su kuriuo nebuvo sudaryta darbo sutartis, šeimos nariams. Atsakovas viso bylos nagrinėjimo metu nepripažino ieškovų įrodinėtoms aplinkybėms, kad žūties metu A. P. dirbo su jo žinia ir tuo remdamasis neigė prievolę atlyginti žalą. Teismai sprendė, kad A. P. ir UAB „Tortela“ siejo darbo teisiniai santykiai. Kadangi nukentėjusysis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, ieškovai pagrįstai reikalavimą atlyginti A. P. gyvybės atėmimu padarytą žalą grindė CK normomis.

CK 6.284 straipsnio 1 dalis nustato, kad atsakingas asmuo privalo atlyginti žalą, padarytą fizinio asmens sveikatos sužalojimu, tačiau to paties straipsnio 4 dalyje numatyta, kad šis straipsnis taikomas tik tuomet, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. LAT byloje, Nr. 3K-P-276/2005¹¹⁴, kilo teisės aiškinimo ir taikymo problema, ar pagal CK 6.284 straipsnį darbdavys gali būti įpareigotas atlyginti žalą, atsiradusią darbuotojo gyvybės atėmimo atveju, jeigu

¹¹² Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2003, Nr.57-2536.

¹¹³ 2008 m. vasario 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V. P. , K. P. , K. P. v. UAB „Tortela“*, Nr. 3K-3-131/2008, kat. 93.2.3; 16.2.1.

¹¹⁴ 2005 m. birželio 13 d. LAT CBS plenarinės sesijos teisėjų nutartis civ. byloje *L.Stravinskienė v. UAB „Vigidas“*, Nr. 3K-P-276/2005, kat. 16.2.1; 16.3; 17.7; 44.5.2.16.

nukentėjęs darbuotojas buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe NADSDĮ nustatyta tvarka, tačiau nelaimingas atsitikimas nepripažintas draudiminiu įvykiu ir dėl to draudimo išmokos neišmokėtos. Tokia problema kyla dėl to, kad CK 6.284 straipsnio 4 dalį aiškinant siauru lingvistiniu būdu galima išvada, kad jeigu nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe NADSDĮ nustatyta tvarka, tai nepriklausomai nuo to, kad nelaimingas atsitikimas nepripažintas draudiminiu įvykiu, CK 6.284 straipsnis netaikytinas ir darbdaviui neatsiranda pareiga atlyginti žalą. Be to, problema kilo ir dėl to, kad nelaimingo atsitikimo, dėl kurio pasekmių – asmens mirties – šioje byloje buvo prašoma priteisti žalos atlyginimą, metu galiojusi NADSDĮ redakcija nereglamentavo, kaip turėtų būti sprendžiamas žalos atlyginimo klausimas draudiminiu nepripažinto nelaimingo atsitikimo darbe atveju. Byloje nustatyta, kad nukentėjęs R. S., dirbdamas pas atsakovą, buvo draudžiamas nuo nelaimingų atsitikimų darbe NADSDĮ nustatyta tvarka, tačiau nelaimingas atsitikimas, kurio metu žuvo R. S., nepripažintas draudiminiu įvykiu. Sprendžiant šią problemą, pažymėtina, kad NADSDĮ paskirtis – nustatyti nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo santykius (Įstatymo 1 straipsnis), o ne reglamentuoti atsakomybę už žalą. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo (redakcija, galiojusi ginčo teisinių santykių atsiradimo metu) 13 straipsnyje nustatyta, kad darbdavio pareiga yra užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą visais su darbu susijusiais aspektais. To paties įstatymo 77 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad darbdavys, kuris savo veikimu arba neveikimu pažeidė darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktus ir tuo neužtikrino saugių ir sveikų darbo sąlygų, atsako įstatymų nustatyta tvarka, o šio straipsnio 2 dalyje – kad darbdavys neatsako už darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimų neužtikrinimą arba darbdavio atsakomybė už tai gali būti sumažinta, jeigu ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe <...> nustatoma, kad tai įvyko susiklosčius neįprastoms ar nenumatytoms aplinkybėms, kurių darbdavys negalėjo kontroliuoti, arba dėl atsitikimų, kurių padarinių nebuvo galima išvengti, nors ir buvo naudojamos visos reikiamos priemonės. Toks įstatyminis reglamentavimas įgalina padaryti išvadą, kad darbdavys, nesant įstatyme numatytų jo atsakomybę eliminuojančių sąlygų, įstatymų nustatyta tvarka atsako ir už dėl nelaimingo atsitikimo darbe, kuris nepripažintas draudiminiu įvykiu, atsiradusią žalą. CK tiesiogiai nesieja žalos atlyginimo su draudiminiais ar nedraudiminiais įvykiais, nustatytais NADSDĮ. Dėl to CK 6.284 straipsnį ir jo 4 dalį aiškinant sistemiškai darytina išvada, kad šis CK straipsnis gali būti taikomas ir tais atvejais, kai, esant nustatytoms darbdavio atsakomybės sąlygoms, nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe NADSDĮ nustatyta tvarka, tačiau nelaimingas atsitikimas darbe nepripažintas draudiminiu įvykiu.

Pažymėtina, kad tokią įstatymų leidėjo valią patvirtina ir nauja NADSDĮ redakcija (2003 m. lapkričio 11 d. Nr. IX-1819), kurios 8 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad jeigu ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe jis nepripažįstamas draudiminiu įvykiu, sužalotam ar susirgusiam profesine liga asmeniui ir (ar) jo šeimos nariams žala atlyginama CK nustatyta tvarka.

Kadangi atlyginant žalą, padarytą darbuotojo sveikatos sužalojimu ar dėl darbuotojo mirties, galioja visiško žalos atlyginimo principas (CK 6.283 straipsnis), tais atvejais, kai apdraustam nukentėjusiajam žala socialinio draudimo lėšomis nėra visiškai atlyginama, neatlygintą žalos dalį privalo atlyginti atsakingas dėl žalos atsiradimo asmuo. LAT Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartyje, priimtoje *A. J. Butkus v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius*, byla Nr. 3K-7-1115/2003¹¹⁵, konstatavo, kad ieškovui padarytos žalos dalį, kurios nepadengia atlyginimas pagal NADSDĮ, turi atlyginti už žalą atsakingi asmenys, vadovaujantis bendraisiais žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju pagrindais. Išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad darbdavio atsakomybė yra deliktinė, o draudiko – sutartinė, ieškovui padarytos žalos dalį, kurios nepadengia atlyginimas pagal šį įstatymą, turi atlyginti už žalą atsakingi asmenys bendraisiais žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju pagrindais. Ši LAT suformuluota taisyklė yra kartota ir vėlesnėse nutartyse (pvz., 2006 m. byloje *V. V. v. UAB „Žemaitijos deguonis“*¹¹⁶).

Tas pats principas taikomas ir neturtinės žalos atlyginimui, kai nukentėjusysis buvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Byloje *N.Chmelevskienė v. UAB "Club ir Company"*¹¹⁷ buvo nustatyta, kad nelaimingo atsitikimo darbe metu ieškovė buvo sužalota ir neteko 60 procentų darbingumo. Ieškovės teigimu, remiantis NADSDĮ jai buvo kompensuoti tik turtiniai nuostoliai, tačiau CK 6.283 straipsnio 1 dalis numato, kad, suluošinus asmenį ar kitaip sužalojus jo sveikatą, atsakingas už žalą asmuo privalo jam atlyginti ir neturtinę žalą. Teismai konstatavo, jog aiškinant CK 6.283 straipsnio 1 dalies, 4 dalies bei CK 6.250 straipsnio 2 dalies normų koliziją, atsižvelgtina į NADSDĮ paskirtį bei į tai, kad šis įstatymas neapima neturtinės žalos atlyginimo ir kad CK 6.283 straipsnio 4 dalyje numatyta išlyga taikytina tik turtinės žalos atlyginimo apimtimi, t.y. teisę į neturtinės žalos atlyginimą išsaugo ir tie asmenys, kurie yra apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų

¹¹⁵ 2003 m. gruodžio 18 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis, civ. byloje *A. J. Butkus v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius*, Nr. 3K-7-1115/2003, kat. 7.1;39.6.12.

¹¹⁶ 2006 m. lapkričio 7 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V. v. UAB „Žemaitijos deguonis“*, Nr. 3K-3-575/2006, kat. 16.2.1; 16.2.4; 44.5.2.16.

¹¹⁷ 2003 m. lapkričio 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *N.Chmelevskienė v. UAB "Club ir Company"*, Nr. 3K-3-1049/2003, kat. 7.1.

nustatyta tvarka. Priešingu atveju, teismo nuomone, šie asmenys atsidurtų nelygioje padėtyje lyginant su neapdraustaisiais, kadangi įstatymas (CK 6.250 str. 2 d.) numato neturtinės žalos atlyginimą visais asmens sveikatos sužalojimo atvejais. DK 250 straipsnyje nustatyta, kad darbo sutarties šalys privalo atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą. Ši norma blanketinė, nes nukreipia į CK, kurio 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikalstamų veiksmų asmens sveikatai arba dėl asmens gyvybės atėmimo. Tokiu atveju reikia pagrįsti reikalaujamos piniginės kompensacijos dydį. Šią žalą darbdavys turi atlyginti pagal CK 6.284 straipsnio nuostatas, nepriklausomai nuo to, ar asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, nes NADSDĮ nenustatytas neturtinės žalos atlyginimas.

Manytina, kad CK 6.284 straipsnio 4 dalis turėtų būti taikoma ta apimtimi, kiek ji užkerta kelią didesnės kompensacijos, nei nukentėjusiojo patirta žalos, išieškojimui iš darbdavio, t. y. norma taikytina kaip apsauginė, uždraudžianti reikalauti žalos atlyginimo iš darbdavio, kai visą žalą padengia socialinio draudimo išmokos.

Byloje *T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė*¹¹⁸, LAT CK 6.284 straipsnio 4 dalies taikymą aiškino siejamai su visiško nuostolių atlyginimo principu. CK 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai bei kitais įstatymų numatytais atvejais. Kadangi neturtinė žala nukentėjusiajam neatlyginama pagal NADSDĮ, tai šią žalą jam privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo (6.283 straipsnio 2 dalis, 6.283 straipsnio 1 dalis), nors 6.284 straipsnio 4 dalis nustato šio straipsnio taikymo apribojimą, kai nukentėjusysis buvo apdraustas socialiniu nelaimingų atsitikimų darbe draudimu. CK 6.263 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo. Taigi šioje normoje įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas, išreiškiantis civilinės atsakomybės kompensavimo funkcijos esmę: taikant civilinę atsakomybę, siekiama kompensuoti nukentėjusiojo turtinius praradimus, siekiama grąžinti nukentėjusį į tokia turtinę padėtį, kokia būtų nepadarius žalos. Tokiais atvejais, kai paskirta socialinio draudimo išmoka nevisiškai padengia atsiradusią žalą, vadovaujantis visiško nuostolių atlyginimo principu, likusią žalą turi atlyginti už žalą atsakingas asmuo bendraisiais pagrindais. Taigi jeigu darbuotojas buvo sužalotas dėl nelaimingo atsitikimo darbe dėl darbdavio kaltės ar neteko dalies ar viso darbingumo dėl profesinės ligos ir jam paskirta

---

¹¹⁸ 2005 m. vasario 21 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis, civ. byloje *T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė*, Nr. 3K-3-103/2005, kat. 44.5.2.16.

socialinio draudimo išmoka visiškai neatlygina patirtos žalos, likusią dalį bendraisiais pagrindais turi atlyginti darbdavys.

Remiantis aptartomis LAT nutartimis, darytina išvada, kad teismų praktika formuojama taip, kad darbuotojo apdraudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų nustatyta tvarka neatleidžia nuo socialinio draudimo išmokomis neatlygintos žalos atlyginimo.

Bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo kyla problemų taikant įstatymus, reglamentuojančius neturtinės žalos atlyginimą, kai žala darbuotojo sveikatai, o tuo pačiu ir neturtinė žala, buvo padaryta dar prieš dabartinio CK įsigaliojimą. „Pagal 2000 m. liepos 18 d. CK patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo¹¹⁹ 11 straipsnį, apibrėžiantį taisyklių, susijusių su neturtinės žalos atlyginimu, taikymą, šiame CK nustatytos taisyklės dėl neturtinės žalos atlyginimo taikomos tiems civiliniams teisiniams santykiams, kurių faktinis pagrindas atsiranda įsigaliojus šiam kodeksui. Tai reiškia, kad 2000 m. CK normos, reglamentuojančios neturtinės žalos atlyginimą, taikomos ir neturtinės žalos atlyginimo išieškojimas, remiantis šiomis normomis, galimas tik tuo atveju, kai teisės pažeidimas (deliktas), kuriuo padaroma neturtinė žala, padarytas galiojant šiam CK. Bylos *S.Berenis v. R. Antušas* duomenimis nelaimingas atsitikimas įvyko ir ieškovo S. Berenio sveikata buvo sužalota 1999 m. birželio 8 d. CK normos, reglamentuojančios neturtinės žalos atlyginimą, įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d. Kadangi teisės pažeidimas padarytas iki įsigaliojant 2000 m. CK, neturtinė žala, remiantis šio kodekso normomis, nepriteistina. Kadangi žala ieškovui S. Bereniui buvo padaryta ir dėl jos atlyginimo jis kreipėsi iki 2000 m. CK įsigaliojimo, nagrinėjamoje byloje taikytini iki šiam kodeksui įsigaliojant galioję teisės aktai. Nei žalos padarymo metu galiojusios 1964 m. CK¹²⁰ normos, reglamentavusios deliktinę atsakomybę, nei Laikinojo įstatymo¹²¹ nuostatos neturtinės žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe atveju nenumatė, todėl ieškovo reikalavimas priteisti jam neturtinę žalą negalėjo būti tenkinamas.“¹²²

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos 2000 m. liepos 18 d. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹²⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138.

¹²¹ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹²² 2005 m. lapkričio 16 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *S.Berenis v. R. Antušas*, Nr. 3K-3-579/2005, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.1; 44.5.2.2.

2.3. Žalos atlyginimas pagal Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą

Kaip darbe jau buvo minėta, NADSDĮ¹²³ įsigaliojo nuo 2000 m. sausio 1 d., o iki šios datos darbdavio padaryta žala darbuotojo sveikatai ar gyvybei buvo atlyginama pagal bendrąsias civilinės deliktinės atsakomybės taisykles, įteisintas 1964 metų CK¹²⁴ ir Laikinajame įstatyme¹²⁵. Analizuojant įstatymus, kurie reglamentuoja darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą, būtina pabrėžti, kad Laikinis įstatymas nėra panaikintas. Šis įstatymas yra taikomas žalai atlyginti dėl nelaimingų atsitikimų darbe, įvykusių iki 1999 gruodžio 31 d., ir susirgimų profesine liga, pripažintų profesinėmis ligomis po 2000 m. sausio 1 d. tiems nukentėjusiesiems, kurie po šios datos nebuvo apdrausti pagal NADSDĮ nuostatas¹²⁶.

Remiantis Laikinojo įstatymo 4 straipsniu, įmonės, įstaigos, organizacijos, ūkinės bendrijos, žemės ūkio bendrovės, kooperatinės organizacijos, ūkininkai (toliau - įmonė), dėl kurių kaltės buvo sužalota nukentėjusiojo sveikata arba dėl to jis mirė, susirgo profesine liga, privalo atlyginti šiame įstatyme nustatytą žalą, jei žala padaroma įstatyme nurodytomis aplinkybėmis - nukentėjusysis darbo vietoje arba už jos ribų dirbo darbdavio naudai, jo interesais arba darbdavio išnuomotu automobiliu ar viešuoju transportu vyko iš namų į darbą ar atvirkščiai, arba šiuo transportu darbo laiku vyko darbo interesais. Kaip matyti, svarbiausia sąlyga, dėl kurios kyla įmonės – darbdavio atsakomybė – nukentėjusysis turi dirbti darbdavio naudai. Nėra svarbu, ar tas darbas buvo sulygtas darbo sutartyje, ar ne (darbo sutartis netgi gali būti nesudaryta), ar darbuotojas dirbo darbdavio iniciatyva, ar savo, svarbiausia, kad darbas būtų atliekamas darbdavio interesais. Įstatymas nustato, kad transporto priemonė turi būti darbdavio išnuomota arba tai turi būti viešasis transportas. Manytina, toks reguliavimas nustatytas tam, kad būtų sumažinta darbdavio rizika, jeigu darbuotojas į/iš darbo (ar darbo metu) vyksta savo automobiliu, kurio tinkamos techninės būklės darbdavys negali užtikrinti.

Iki 2002 m. spalio 8 d. Laikinojo įstatymo pakeitimo¹²⁷ šio įstatymo taikymo ribos nebuvo aiškios, kildavo abejonių, kuris įstatymas – Laikinis, NADSDĮ ar CK

¹²³ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2008, Nr.137-5384.

¹²⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹²⁶ VERIKAS, A. *Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai*. Lietuvos teisės universitetas, Jurisprudencija, 2004, t. 56(48); p. 61-68, ISSN 1392-6195.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 2, 12, 18(1), 20, 23 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 102-4546.

turėtų būti taikomas. LAT byloje, Nr. 3k-3-663/2003¹²⁸, buvo nustatyta, jog profesinės ligos tyrimo komisija 2001 m. lapkričio 26 d. nustatė ieškovui profesinę ligą. Ieškovas prašė priteisti iš atsakovo VSDFV Plungės rajono skyriaus periodinę netekto darbingumo kompensaciją nuo profesinės ligos nustatymo dienos. Atsakovas teigė, kad nuo 2001 m. liepos 1 d. galiojantis CK, naujai sureguliuavęs žalos atlyginimo už pakenkimą sveikatai, turi pirmenybę prieš 1997 m. Laikinąjį įstatymą. Teismas, tenkindamas ieškinį, atsižvelgė į tai, kad ekspertas nustatė, jog veiksniai, dėl kurių ieškovui atsirado žala, buvo padaryti iki 2000 m. redakcijos CK įsigaliojimo (ieškovui dirbant kenksmingomis sąlygomis atsakovo įmonėje iki 1987 m.), todėl nors profesinė liga nustatyta ir ieškinys dėl žalos atlyginimo pareikštas įsigaliojus 2000 m. redakcijos CK, ieškovo atžvilgiu taikytinas Laikinis įstatymas. Taigi teismas siejo Laikinojo įstatymo taikymą su žalos atsiradimo momentu.

2002 m. spalio 8 d. Laikinojo įstatymo 23 straipsnis buvo papildytas¹²⁹ 7 dalimi, kuri nustatė įstatymo taikymo ribas, tačiau iki 2003 m. gegužės 29 d. nustatytos ribos nesutapo su dabartiniu reguliavimu. Įstatymas buvo taikomas žalai atlyginti dėl susirgimų profesine liga, nustatyta tvarka pripažintų profesinėmis ligomis nuo 2000 m. sausio 1 d. iki 2001 m. liepos 1 d. tiems nukentėjusiesiems, kurie nebuvo apdrausti pagal NADSDĮ nuostatas. Byloje, Nr. 3K-3-846/2003¹³⁰, LAT pažymėjo, kad šiame įstatymo straipsnyje nustatant terminą - 2001 m. liepos 1 d. - iki kurio pripažinus susirgimą profesine liga būtų taikomos šio įstatymo nuostatos buvo atsižvelgiama į tai, kad po 2001 m. liepos 1 d. šiuos civilinius teisinius santykius reglamentuos įsigaliojusio naujojo CK nuostatos. CK 6.289 straipsnis numato baigtinį sąrašą atvejų, kada žalos atlyginimas pereina valstybei – tik kai likviduojama valstybės įmonė ir įstaiga, tuo tarpu pagal Laikinojo įstatymo 18^l str. nuostatas, tokia prievolė valstybei buvo numatyta platesnei asmenų kategorijai. Atsižvelgiant į nurodytą teisinį reglamentavimą, Laikinojo įstatymo 23 str. 7 d. 2 p. numatytas terminas, po kurio pasibaigimo (2001 m. liepos 1 d.) pripažinus susirgimą profesine liga nebūtų taikomos Laikinojo įstatymo nuostatos, atsižvelgiant į siauresnį ratą atvejų, kai žalos atlyginimas pereina valstybei pagal CK nuostatas, iš esmės numatė teisinę nelygybę tarp dviejų kategorijų asmenų (tiems, kuriems profesinė liga diagnozuota iki 2001 m. liepos 1 d ir po šio termino). LAT nuomone, toks šių kategorijų

---

¹²⁸ 2003 m. birželio 4 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.J.Vainauskas v. VSDFV Plungės rajono skyrius*, Nr. 3K-3-663/2003, kat. 7.1.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 2, 12, 18(1), 20, 23 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 102-4546.

¹³⁰ 2003 m. rugsėjo 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L.Varnas v. VSDFV Rokiškio rajono skyrius*, Nr.3k-3-846/2003, kat. 7.1., 14.3.

asmenų skirtingos teisinės padėties nustatymas nėra pateisinamas ir pažeidžia lygiateisiškumo principą (CK 1.2 str.). LAT formuojama teismų praktika Laikinojo įstatymo nuostatas dėl žalos atlyginimo prievolės perėjimo valstybei taikė ir tais atvejais, kai profesinė liga pripažinta ir po 2001 m. liepos 1 d. (LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje *V.Kvaraciejienė v. VSDFV Druskininkų miesto skyrius*, bylos Nr.3K-3-732/2003; LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje *A.J.Vainauskas v. VSDFV Plungės rajono skyrius*, bylos Nr.3K-3-663/2003).

2003 m. gegužės 29 d. Laikinojo įstatymo 23 straipsnio 7 dalis buvo pakeista¹³¹, nustatant, jog Laikinasis įstatymas taikomas žalai atlyginti dėl susirgimų profesine liga, nustatyta tvarka pripažintų profesinėmis ligomis po 2000 m. sausio 1 d. tiems nukentėjusiesiems, kurie po 2000 m. sausio 1 d. nebuvo drausti. Byloje *J.Saulėnienė v. VSDFV Druskininkų miesto skyrius* nustatyta, kad ieškovė darbo sutartį nutraukė 1998 m. vasario 3 d. ir nuo to laiko nebuvo drausta. Profesinė liga nustatyta 2002 m. gegužės 6 d. Taigi pagal faktines bylos aplinkybes ieškovei taikytinas Laikinasis įstatymas¹³².

Laikinasis įstatymas nesieja žalos atlyginimo su draudiminiais įvykiais. Byloje *V.Kvaraciejienė v. VSDFV Druskininkų miesto skyrius*¹³³ buvo nustatyta, kad ieškovei profesinė liga nustatyta 2002 m. vasario 27 d., po 2000 m. sausio 1 d. ji nebuvo dirbusi ir nebuvo apdrausta pagal NADSDĮ, todėl žalos atlyginimas jai turi būti mokamas pagal Laikinąjį įstatymą. Žala atlyginama taikant Laikinąjį įstatymą, vadovaujantis profesinės ligos nustatymo faktu. Byloje jis nustatytas. Taikant Laikinojo įstatymo nuostatas yra mokamas žalos atlyginimas, o ne draudimo išmoka, todėl pakanka nustatyti profesinę ligą, bet jos nereikia pripažinti draudiminiu įvykiu.

---

¹³¹ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo ir žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 57-2536.

¹³² 2003 m. rugsėjo 24 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *J.Saulėnienė v. VSDFV Druskininkų miesto skyrius*, Nr. 3K-3-862/2003, kat. 7.1

¹³³ 2003 m. birželio 18 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V.Kvaraciejienė v. VSDFV Druskininkų miesto skyrius*, Nr. 3K-3-732/2003, kat. 7.1.

3. ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMAS IR KOMPENSACIJOS MOKĖJIMO TVARKA

Darbo kodekso 283 straipsnio 2 dalis nustato, kad jeigu nukentėjęs darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, prarastas pajamas dėl darbingumo netekimo ir išlaidas, susijusias su medicinos pagalba, gydymu, nukentėjusiojo socialine, medicinine ir profesine rehabilitacija, CK¹³⁴ nustatyta tvarka atlygina darbdavys¹³⁵.

Atlygintinos žalos dydis ir kompensacijos mokėjimo tvarka nustatoma pagal įstatymą, kuris reglamentuoja konkretų žalos atlyginimo darbuotojui santykį, kai darbuotojo sveikatai pakenkiama dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos arba kai darbuotojas miršta. Kaip minėta, šiuo metu Lietuvoje galioja trys teisės aktai, reglamentuojantys žalos atlyginimą dėl pakenkimo darbuotojo sveikatai ar darbuotojo mirties - 2000 m. CK¹³⁶, 1999 m. gruodžio 23 d. NADSDĮ¹³⁷ bei 1997 m. liepos 1 d. Laikinis įstatymas¹³⁸.

Remiantis NADSDĮ 11 straipsnį, iš nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinės ligos socialiniam draudimui skirtų lėšų mokamos šios išmokos:

- 1) apdraustajam, dėl draudiminio įvykio netekusiam dalies ar viso darbingumo, mokama:
  - a) ligos pašalpa dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinės ligos;
  - b) netekto darbingumo vienkartinė kompensacija;
  - c) netekto darbingumo periodinė kompensacija;
- 2) apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis išmokama vienkartinė draudimo išmoka;
- 3) apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis mokama periodinė draudimo išmoka.

Analogiškos išmokos (išskyrus ligos pašalpą) yra mokamos ir pagal Laikiną įstatymą¹³⁹.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2008, Nr. 137-5384.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

Nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinių ligų socialinio draudimo išmokas skiria ir moka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniai skyriai.

Įstaiga, nustatanti netekto darbingumo lygį, yra Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau - NDNT), kuri buvo įkurta reorganizuojant Valstybinę medicininės socialinės ekspertizės komisiją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos¹⁴⁰.

Remiantis LAT nutartimi byloje *S. A. v. Anykščių miškų urėdija*¹⁴¹, fizinio asmens sveikata yra asmeninė neturtinė vertybė, todėl reikalavimams dėl šios teisės pažeidimo netaikoma ieškinio senatis, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus (CK 1.134 straipsnio 1 punktas). Reikalaujant žalos, padarytos fizinio asmens sveikatos sužalojimu, ieškinio senaties taikymo specifika nustatyta įstatyme – CK 6.288 straipsnyje – jeigu kreipiamasi dėl žalos atlyginimo praėjus trejiems metams nuo jos padarymo dienos, tai atlyginimas mokamas nuo kreipimosi dienos. Trejų metų nuo žalos padarymo dienos (ar jos paaiškėjimo dienos) terminas kreiptis dėl žalos atlyginimo yra nustatytas ir NADSDĮ (25 straipsnis) bei Laikinajame įstatyme (22 straipsnis). Praleidus šį terminą nukentėjusysis netenka teisės reikalauti žalos atlyginimo nuo žalos atsiradimo (paaiškėjimo) momento, tačiau jam išlieka teisė reikalauti žalos atlyginimo nuo kreipimosi dienos.

LAT byloje *VB. B. v. Vitėnų žemės ūkio bendrovė*¹⁴² pagal esančius duomenis teismai nustatė, kad ieškovė buvo sužalota 1994 m., į teismą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto, kad 1994 m. atsakovo įmonėje ji buvo sužalota nelaimingo atsitikimo darbe metu, ieškovė kreipėsi 2002 m., o tiesiogiai į atsakovą dėl šios kompensacijos mokėjimo - 2004 m., ir nuo šios datos teismai skaičiavo ieškovei mokėtiną kompensaciją. Laikinojo įstatymo 22 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad jeigu nukentėjusysis dėl žalos atlyginimo kreipiasi praėjus trejiems metams nuo teisės į žalos atlyginimą atsiradimo dienos, žalos atlyginimas mokamas nuo kreipimosi dienos. LAT teisėjų kolegija, įvertinusi byloje teismų nustatytas aplinkybes, sprendė, kad būtent kreipimosi į teismą data, t. y. 2002 m. gruodžio 31 d., laikytina kreipimosi dėl periodinės netekto darbingumo kompensacijos mokėjimo diena, nuo kurios skaičiuotina priklausanti mokėti ieškovei periodinė netekto darbingumo kompensacija. Formalus byloje esančių duomenų vertinimas, t. y. kad periodinė netekto darbingumo kompensacija skaičiuotina tik nuo raštiško 2004 m. vasario

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl medicininės socialinės ekspertizės komisijos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos reorganizavimo. Valstybės žinios, 2005, Nr.26-846; 2007, Nr. 6-274.

¹⁴¹ 2006 m. spalio 16 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *S. A. v. Anykščių miškų urėdija*, Nr. 3K-3-512/2006, kat. 44.5.2.16.

¹⁴² 2007 m. kovo 23 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VB. B. v. Vitėnų žemės ūkio bendrovė*, Nr. 3K-3-112/2007, kat. 14.5; 16.2.1; 16.2.4.

11 d. ieškovės kreipimosi į atsakovą, prieštarautų CK 1.5 straipsnio 4 dalyje nustatyta teismo pareigai aiškinant ir taikant įstatymus vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, nes ieškovės valia gauti periodinę netekto darbingumo kompensaciją buvo aiškiai išreikšta jau 2002 m. gruodžio 31 d.

3.1. Išmokų mokėjimas, remiantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu bei Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinuoju įstatymu

3.1.1. Vienkartinė kompensacija

Šios kompensacijos skiriamos apdraustiems asmenims, kai jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba susirgimo profesine liga netenka mažiau kaip 30 procentų darbingumo. Pagal NADSDĮ¹⁴³ 19 straipsnį, kompensacijos skiriamos tokių dydžių: 1) netekus iki 20 procentų darbingumo - 10 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio, taikomo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti; 2) netekus nuo 21 iki 29 procentų darbingumo - 20 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio, taikomo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti.

Remiantis NADSDĮ 19 straipsnio 3 dalimi, nukentėjusiajam, kuriam nustatytas neterminuotas darbingumo netekimas, išmokama trigubai didesnė netekto darbingumo vienkartinė kompensacija. Minėto straipsnio 6 dalis numato, kad jeigu apdraustajam, kuriam jau buvo išmokėta netekto darbingumo vienkartinė kompensacija, netektas darbingumas pasikeičia ir neviršija pagal šį straipsnį nustatytų dydžių, o naujai apskaičiuota vienkartinė kompensacija yra didesnė už gautąją, išmokamas naujai apskaičiuotos ir jau išmokėtos kompensacijos skirtumas. Teismams nagrinėjant bylą, Nr. 3K-3-564/2004¹⁴⁴, NADSDĮ 23 straipsnis, reglamentavęs vienkartinės netekto darbingumo kompensacijos mokėjimo atvejus, nenumatė, kad, pasikeitus netekto darbingumo trukmei, išmokėta vienkartinė kompensacija turėtų būti padidinta. Teisę į vienkartinės kompensacijos padidinimą apdraustiesiems numatė tik nuo 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusi NADSDĮ redakcija (2003 m. lapkričio 11 d. Nr. IX-1819). Byloje buvo nustatyta, kad ieškovas dėl 2001 m. įvykusio nelaimingo atsitikimo kelyje iš darbo į

¹⁴³ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2003, Nr. 114-5114.

¹⁴⁴ 2004 m. spalio 25 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *O.Terentjevas v. VSDFV "Vilniaus filialas"*, Nr. 3K-3-564/2004, kat. 7.1.

namus neteko 15 procentų darbingumo iki 2003 m., dėl to jam buvo išmokėta vienkartinė nedarbingumo kompensacija. 2003 m. ta pati komisija nustatė, kad ieškovas yra netekęs 15 procentų darbingumo visam laikui. Todėl ieškovas teigė, kad pagal NADSDĮ jam priklauso trigubo dydžio vienkartinė kompensacija. Pirmosios instancijos teismas nurodė, kad NADSDĮ nereglamentuoja situacijos, kai dėl to paties nelaimingo atsitikimo darbe keičiasi netekto darbingumo trukmė. Įvertinęs tai kaip teisės spragą, teismas, remdamasis CK¹⁴⁵ 1.5 straipsnio 4 dalimi ir teisingumo principą aiškindamas kaip prioriteto silpnesnės šalies (ieškovo) interesams teikimą bei atsižvelgdamas į tai, kad nuo 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusi nauja NADSDĮ redakcija minėtą teisės spragą pašalino, ieškovo reikalavimą patenkino. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą panaikino ir ieškinį atmetė, argumentuodamas tuo, jog byloje taikomas NADSDĮ pakankamai reglamentavo civilinius santykius tarp valstybinio socialinio draudimo įstaigų ir apdraustojo, todėl nebuvo pagrindo taikyti bendruosius teisės principus. LAT teisėjų kolegija pažymėjo, jog atsižvelgiant į tai, kad ieškovui, prieš nustatant darbingumo netekimą visam laikui, dėl to paties draudiminio įvykio buvo nustatytas terminuotas darbingumo netekimas iki 2003 m. birželio 1 d. ir jam pagal NADSDĮ buvo išmokėta vienkartinė netekto darbingumo kompensacija, pastarajam turi būti išmokėtas kompensacijos skirtumas, kurį sudaro iš trigubo dydžio vienkartinės kompensacijos atėmus ieškovui jau išmokėtą kompensaciją. LAT pareiškė, kad pirmosios instancijos teismas be pagrindo netaikė NADSDĮ 23 straipsnio 1 ir 3 dalies nuostatų (apibrėžiančių atvejus, kuomet mokama vienkartinė kompensacija ir kuomet triguba vienkartinė kompensacija, tačiau nereglamentuojančių atvejo, kai darbingumo netekimo trukmė pasikeičia), tačiau ginčą tarp šalių išsprendė teisingai, pagrįstai priteisdamas ieškovui priklausančios gauti ir išmokėtos vienkartinės kompensacijos. Kaip parodė vėliau priimta NADSDĮ redakcija, įstatymų leidėjas pripažino egzistavusį NADSDĮ netikslumą. LAT savo sprendimą grindė sisteminiu teisės akto normų (NADSDĮ 23 straipsnio 1 ir 3 dalies nuostatų) aiškinimu ir taikymu. Akivaizdu, kad toks teisės normų taikymas ir aiškinimas šiuo atveju atitiko teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus.

Analizuojant LAT nutartį pastebima, kad daugiausiai problemų dėl vienkartinės kompensacijos nustatymo kyla tuomet, kai keičiasi prarasto darbingumo lygis arba trukmė. LAT sprendė byloje, Nr. 3K-3-585/2004 buvo nustatyta, kad dėl nelaimingo atsitikimo buvo prarasta 25 procentai darbingumo, o dėl profesinio susirgimo – 20 procentų. LAT sprendė, kad būtina nustatyti faktinę aplinkybę, koks yra nukentėjusiojo darbingumo netekimo laipsnis, kai jo sveikata pažeista ir dėl nelaimingo atsitikimo, ir dėl

---

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

profesinio susirgimo. Nors skiriasi žalos dydžio apskaičiavimo tvarka ir naudojamas kompensavimo koeficientas nelaimingo atsitikimo ir profesinio susirgimo atvejais, turi būti taikomas nukentėjusiajam palankesnis dydis. Atsižvelgiant į tai, kad kompensuojama dėl fizinio asmens prarastos sveikatos atsiradusi žala, kad įstatymas šio klausimo nėra tiksliai sureguliuavęs, bet jame naudojamas alternatyvos parinkimo principas – kas naudinga nukentėjusiajam – šie argumentai atitinka įstatyme ir kompensavimo institute numatytus principus.¹⁴⁶

Jeigu NDNT nustato, kad apdraustasis, turėjęs teisę gauti netekto darbingumo vienkartinę kompensaciją, neteko 30 ir daugiau procentų darbingumo, netekto darbingumo periodinė kompensacija jam apskaičiuojama ir mokama nuo netekto darbingumo pasikeitimo dienos.

Pagal NADSDĮ 19 straipsnį, vienkartinės kompensacijos dydis priklauso nuo mėnesio kompensuojamojo uždarbio, kuris nustatomas pagal asmens draudžiamąsias pajamas. Mėnesio kompensuojamasis uždarbis vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti negali būti mažesnis už einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių nelaimingo atsitikimo darbe dieną ar profesinės ligos nustatymo dieną, ketvirtadalį ir negali viršyti einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos nustatymo dieną, 3,5 dydžių sumos.

Jeigu NDNT iš naujo nustato, kad apdraustasis, turėjęs teisę gauti netekto darbingumo periodinę kompensaciją, neteko mažiau kaip 30 procentų darbingumo, jam išmokama netekto darbingumo vienkartinė kompensacija, o netekto darbingumo periodinės kompensacijos mokėjimas nutraukiamas nuo netekto darbingumo pasikeitimo dienos.

3.1.2. Periodinė išmoka

Ši išmoka skiriama apdraustiesiems asmenims, kai jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba susirgimo profesine liga netenka 30 (imtinai) ir daugiau procentų darbingumo.

Periodinė kompensacija (K) apskaičiuojama pagal formulę:

$K = 0,5 \times d \times k \times D$, kurioje:

d - darbingumo netekimo koeficientas - vieneto dalimis išreikštas dydis, kuris apskaičiuojamas netekto darbingumo procentą dalijant iš šimto;

k – kompensavimo koeficientas, kuris apskaičiuojamas skirtingai nelaimingo atsitikimo darbe ar ūmios profesinės ligos atveju ir lėtinės profesinės ligos atveju;

---

¹⁴⁶ 2004 m. lapkričio 3 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Lašinskas v. VSDFV Biržų skyrius*, Nr. 3K-3-585/2004, kat. 7.1.

D - Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyta tvarka patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios mėnesį, už kurį mokama netekto darbingumo periodinė kompensacija.

NADSDĮ 2 straipsnyje nustatyta, jog socialinis draudimas kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas¹⁴⁷.

LAT kolegija byloje *VB. B. v. Vitėnų žemės ūkio bendrovė*, nurodo, kad periodinės netekto darbingumo kompensacijos dydis – tai fakto klausimas, o kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių.¹⁴⁸ Sprendžiant dėl mokėtinos periodinės netekto darbingumo kompensacijos dydžio svarbu nustatyti jos vidutinį darbo užmokestį, gautą dirbant. Teismai, nustatydami ieškovės vidutinį darbo užmokestį, vadovavosi byloje esančiais duomenimis apie ieškovės gautą iš atsakovo darbo užmokestį. Ieškovė ginčijo atsakovo nurodytą jos dirbtų per dieną valandų skaičių (keturios valandos), teigdama, kad ji faktiškai dirbdavo aštuonias valandas, už kurias jai ir buvo mokamas darbo užmokestis. Ji to neįrodė. Manytina, kad kompensacijos dydis yra ne fakto, o teisės klausimas. Fakto klausimas šiuo atveju yra nukentėjusiosios dirbtas valandų skaičius ir gautas darbo užmokestis, pagal kurį nustatomas kompensacijos dydis.

Kompensacijų apskaičiavimo tvarką nustato konkrečiu atveju taikytini įstatymai, todėl žalos atlyginimo santykiams taikant skirtingus įstatymus, taikytina ir skirtinga juose numatyta kompensacijų apskaičiavimo tvarka.

Kaip jau buvo minėta, žalos, padarytos darbuotojo sveikatos suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl darbuotojo mirties, atlyginimą reglamentuoja ir 1997 m. liepos 1 d. Laikinasis įstatymas. Įsigaliojus šiam įstatymui buvo patvirtintos kitokios nei iki įstatymo galiojusios kompensacijų apskaičiavimo taisyklės, dėl to pačiame Laikinajame įstatyme buvo nustatyta, jog žalos atlyginimo mokėjimas asmenims, kuriems sveikata darbe buvo sužalota iki Laikinojo įstatymo priėmimo, nuo 1997 m. rugsėjo 1 d. turėjo būti nutrauktas ir mokamas pagal naujas nuostatas, t.y. išdėstytas Laikinajame įstatyme. Kad nebūtų pažeisti teisę į žalos atlyginimą turinčių asmenų teisėti interesai, sutinkamai su teisėtų lūkesčių principu, naujai apskaičiuotas žalos atlyginimas turėjo būti mokamas tik tada, jei jis buvo didesnis, negu išmokėtas 1997 m. rugpjūtį. Priešingu atveju turėjo būti mokamas asmeniui ankstesne tvarka

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999. Nr. 110-3207; 2008. Nr.137-5384.

¹⁴⁸ 2007 m. kovo 23 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VB. B. v. Vitėnų žemės ūkio bendrovė*, Nr. 3K-3-112/2007, kat. 14.5; 16.2.1; 16.2.4.

apskaičiuotas didesnis žalos atlyginimas. Jis turėjo būti mokamas iki tol, kol pagal Laikinąjį įstatymą skaičiuojamas žalos atlyginimas neviršys 1997 m. rugpjūčio mėnesį mokėto žalos atlyginimo dydžio. Pradėjus viršyti pradedamas mokėti Laikinojo įstatymo numatyta tvarka apskaičiuotas žalos atlyginimo dydis¹⁴⁹.

Netekto darbingumo periodinė kompensacija mokama iki NDNT nustatyto darbingumo netekimo termino pabaigos. Ši kompensacija mokama kas mėnesį ir perskaičiuojama pagal naują einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydį¹⁵⁰. LAT nagrinėtoje byloje *Č.Mastavičius v. VSDFV Klaipėdos skyrius*¹⁵¹ iškilo klausimas, ar mokėto žalos atlyginimo dydžio sumažinimas yra teisėtas, jei skolininkas jį buvo apskaičiavęs ir mokėjo per didelį. (Žemesniųjų instancijų teismai padarė išvadą, kad žalos dydis nukentėjusiajam gali būti perskaičiuotas tik keičiantis draudžiamosioms pajamoms.) LAT pasisakė, jog tai klausimas, susijęs su tinkamu prievolės vykdymu ir kreditoriaus teisių pažeidimu. Jei prievolė yra vykdoma tinkamai, tai kreditoriaus teisės nėra pažeidžiamos. Žalos atlyginimo prievolė, kaip ir bet kuri kita prievolė, turi būti vykdoma tinkamai (CK¹⁵² 6.38 str. 1 d.). Dėl fizinio asmens sveikatos pakenkimo padaryta žala turi būti apskaičiuota ir atlyginama pagal įstatymo nurodymus. Žalos atlyginimą periodiniais mokėjimais pagal įstatymą vykdomas asmuo privalo mokėti tokio dydžio žalos atlyginimą, koks turi būti mokamas tinkamai taikant konkretų įstatymą ar kitą teisės aktą dėl žalos atlyginimo dydžio nustatymo. Per didelio, t.y. pagal įstatymą nepriklausančio žalos atlyginimo, gavimas iš skolininko reikštų ne ką kita, kaip kreditoriaus praturtėjimą skolininko sąskaita. Darytina išvada, kad skolininkas turi teisę bet kada patikrinti, ar tinkamai vykdo žalos atlyginimo prievolę. Šiuo tikslu jis turi teisę perskaičiuoti mokamą žalos atlyginimą ir jį sumažinti, jei įsitikina, kad įstatymas buvo vykdomas netinkamai. Žalos atlyginimo dydžio peržiūrėjimas ir jo sumažinimas negali būti vertinamas kaip kreditoriaus teisių pažeidimas. Priešingas aiškinimas neteisingai ir nepagrįstai pateisintų kreditoriaus praturtėjimą, būtų nelogiškas ir neatitiktų protingumo kriterijaus (CK 1.5 str.).

Byloje *A.J. Butkus v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Šiaulių skyrius* buvo nustatyta, kad ieškovas po 2000 m. sausio 1 d. dirbo ir iki jo atleidimo iš darbo dienos buvo draudžiamas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga pagal

¹⁴⁹ 2003 m. birželio 18 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *Č.Mastavičius v. VSDFV Klaipėdos skyrius*, Nr. 3K-3-719/2003, kat. 7.1; 31.4.

¹⁵⁰ Netekto darbingumo vienkartinė ir periodinė kompensacijos. [žiūrėta: 2006 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.socmin.lt/index.php?-793295796> >.

¹⁵¹ 2003 m. birželio 18 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *Č.Mastavičius v. VSDFV Klaipėdos skyrius*, Nr. 3K-3-719/2003, kat. 7.1; 31.4

¹⁵² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

NADSDĮ, todėl teismai konstatavo, kad profesinės ligos jam nustatymas 2002 m. yra priskiriamas draudiminiams įvykiams ir ieškovui padaryta žala turi būti atlyginama pagal NADSDĮ. Nustatyta, kad dėl profesinio susirgimo ieškovas neteko 50 procentų darbingumo, todėl jam turi būti mokama netekto darbingumo periodinė kompensacija, kuri tiek pagal NADSDĮ, tiek pagal Laikinąjį įstatymą apskaičiuojama taikant vienodą formulę, tačiau „pagal Laikinąjį įstatymą atsižvelgiama į nukentėjusiojo gautą vidutinį darbo užmokestį, o pagal NADSDĮ nuostatas atsižvelgiama į nukentėjusiojo gautas vidutines draudžiamąsias pajamas. Kompensavimo koeficiento apskaičiavimui taikant skirtingus pajamų dydžius, net ir taikant vienodą žalos apskaičiavimo formulę, žalos atlyginimo dydis yra gaunamas skirtingas¹⁵³.“ Ieškovui netekto darbingumo periodinė kompensacija buvo apskaičiuota pagal Laikinojo įstatymo nuostatas, taikant šio įstatymo nustatytą kompensavimo koeficiento (k) apskaičiavimo tvarką, o ieškinys buvo tenkinamas vadovaujantis NADSDĮ. Taigi periodinė netekto darbingumo kompensacija, kaip numato NADSDĮ, nebuvo apskaičiuota. Dėl to teisėjų kolegija konstatuoja, kad bylą nagrinėję teismai neteisingai išaiškino ir taikė minėtas materialinės teisės normas ir jų pažeidimas turėjo įtakos neteisėto sprendimo priėmimui¹⁵⁴. Kaip minėta, įstatymų taikymas turi būti nuoseklus, nes sprendžiant žalos atlyginimo klausimą vadovaujantis vienu įstatymu, o apskaičiuojant kompensaciją – kitu, būtų manipuliuojama teisės normomis, apeinant teisinio apibrėžtumo bei neleistinumo piktnaudžiauti teise principus (CK 1.2 straipsnis).

Analogiška situacija analizuojama byloje Nr. 3K-7-982/2003¹⁵⁵. Profesinė liga ieškovui nustatyta 2002 m. birželio 4 d., todėl teismai, esant tokiems faktams pagrįstai konstatavo, kad žala jam turi būti atlyginama pagal šį NADSDĮ, tačiau apskaičiuodami kompensacijos dydį pagal formulę, nustatytą kitame, t.y. Laikinajame įstatyme, teismai neteisingai taikė materialines teisės normas, todėl jų sprendimai buvo panaikinti.

Jeigu NDNT iš naujo nustato, kad nukentėjusiojo, turėjusio teisę gauti netekto darbingumo periodinę kompensaciją, netektas darbingumas sumažėjo (ne mažiau kaip iki 30 procentų) arba padidėjo, nuo netekto darbingumo pasikeitimo dienos kompensacija jam atitinkamai perskaičiuojama nustatant naują darbingumo netekimo koeficientą.

Nukentėjusiajam dėl kelių draudiminių įvykių NDNT nustato bendrą darbingumo netekimo procentą ir nurodo dėl kiekvieno įvykio atskirai netektą darbingumo dalį. Dėl

---

¹⁵³ 2003m. spalio 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VSDFV Vilniaus miesto skyrius v. J.Skinderis*, Nr. 3K-3-1001/2003, kat. 39.6.2.12.

¹⁵⁴ 2003 m. gruodžio 18 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.J.Butkus v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Šiaulių skyrius*, Nr. 3K-7-1115, kat. 7.1; 39.6.2.12.

¹⁵⁵ 2003 m. gruodžio 18 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Radavičius v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Tauragės skyrius*, Nr. 3K-7-982, kat. 7.1.

kiekvieno draudiminio įvykio skiriamos atskiros netekto darbingumo kompensacijos.¹⁵⁶ Manytina, kad keliais draudiminiais įvykiais prilyginamos situacijos, kai nukentėjusiajam profesinė liga vystėsi dirbant skirtingose darbovietėse (reikia turėti omenyje, kad profesinė liga yra ilgalaikio proceso rezultatas¹⁵⁷), kuomet darbo kiekviename darbovietėje metu buvo prarastas tam tikras darbingumo laipsnis. Nustatyti, kiek procentų darbingumo kurioje darbovietėje prarasta, atitinkamai reiškia nustatyti kiekvieno iš darbdavių procentinę atsakomybę. Nustačius, kiek tiksliai kiekvienas darbdavys yra atsakingas už prarastą darbingumą, galima tiksliai apskaičiuoti kiekvienam darbdaviui tenkančią mokėtiną kompensaciją, jei socialinio draudimo išmoka visos patirtos žalos nepadengia.

LAT byloje, Nr.3K-7-982/2003,¹⁵⁸ teismai be pagrindo neaiškino visų asmenų, dėl kurių kaltės ieškovas susirgo profesine liga ir jų nepatraukė dalyvauti byloje atsakovais. Taip pat nebuvo aiškinta, kokio dydžio ieškovui liktų neatlyginta žala, kompensavus jos atlyginimą iš atsakovo – VSDFV Tauragės rajono skyriaus. Atitinkamai nuo kitų asmenų, atsakingų už žalą, kaltės laipsnio spręstina dėl ieškovui likusios žalos atlyginimo dydžio.

3.1.3. Periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus

Apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba dėl profesinės ligos, pripažintų draudiminiais įvykiais, teisę į periodinę draudimo išmoką turi nedarbingi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti jo išlaikymą, taip pat mirusiojo vaikas, gimęs praėjus ne daugiau kaip 300 dienų po jo mirties. Periodinę draudimo išmoką taip pat turi teisę gauti mirusiojo vaikai (įvaikiai), kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba po jo mirties dienos įgijo teisę į jo išlaikymą (NADSDĮ 26 straipsnis, kuriame taip pat pateikiamas sąrašas asmenų, kurie buvo laikomi nukentėjusiojo išlaikomais).

Periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus apskaičiuojama taip pat, kaip ir netekto darbingumo periodinė kompensacija, laikant, kad netekta 100 procentų darbingumo. Apskaičiuotas kompensacijos dydis dalijamas iš vienetu padidinto asmenų,

---

¹⁵⁶ Netekto darbingumo vienkartinė ir periodinė kompensacijos. [žiūrėta: 2006 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.socmin.lt/index.php?-793295796> >.

¹⁵⁷ 2003m. spalio 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VSDV Vilniaus miesto skyrius v. J.Skinderis*, Nr. 3K-3-1001/2003, kat. 39.6.2.12.

¹⁵⁸ 2003 m. gruodžio 18 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Radavičius v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Tauragės skyrius*, Nr. 3K-7-982, kat. 7.1.

turinčių teisę ją gauti, skaičiaus, ir gauto dydžio išmoka mokama kiekvienam asmeniui, turinčiam teisę ją gauti.

Periodinė išmokos pagal NADSDĮ atitinkamo pagal Laikinąjį įstatymą yra išmoka netekus maitintojo (Laikinojo įstatymo 7 straipsnis), kadangi ją, kaip ir periodinę išmoką pagal NADSDĮ, turi teisę gauti asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba turėjo teisę į išlaikymą, o nurodytos asmenų, turinčių teisę gauti tokią išmoką, grupės sutampa. LAT byloje, Nr. 3K-3-867/2003¹⁵⁹, darbuotojai žuvus nelaimingo atsitikimo darbe metu, nukentėjusiosios motinai (ji buvo nukentėjusiosios išlaikoma), procentaliai iš atsakingų už žalą asmenų buvo priteista vienkartinė pašalpa, žalos atlyginimas netekus maitintojo bei periodinė išmoka, mokama kas mėnesį, iki gyvos galvos. (Pastebimas sąvokų netikslumas – teismai vadovaujasi Laikiniu įstatymu, tačiau vartoja sąvoką „periodinė išmoka“, apibrėžiant kompensaciją, mokamą po nukentėjusios darbuotojos mirties, nors šis įstatymas periodine vadina tik netekto darbingumo kompensaciją, mokamą pakenkus darbuotojo sveikatai, o ne darbuotojo mirties atveju. Kadangi teismai nurodo, jog „žalos atlyginimas netekus maitintojo“ mokamas už laikotarpį nuo nukentėjusios darbuotojos mirties iki kreipimosi į teismą dienos, darytina išvada, jog teismai „žalos atlyginimu netekus maitintojo“ vadina nuo nukentėjusiosios mirties iki kreipimosi į teismą susidariusią periodinių mokėjimų sumą. Iš esmės priteisiamos dvi išmokų rūšys – žalos atlyginimas netekus maitintojo (pagal laikinojo įstatymo 7 straipsnį) bei pašalpa, darbuotojui žuvus dėl nelaimingo atsitikimo darbe (pagal laikinojo įstatymo 8 straipsnį)). Taigi įvykus mirtinam nelaimingam atsitikimui darbe tik tie asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba turėjo teisę į išlaikymą, turi teisę į periodinę dėl maitintojo netekimo atsiradusios žalos atlyginimą, tačiau vienkartinę pašalpą žuvus dėl nelaimingo atsitikimo darbe išmokama mirusiojo šeimos nariams, nepriklausomai nuo to, ar jie buvo mirusiojo išlaikomi, ar ne, t. y., ši pašalpa darbuotojo šeimai mokama visais atvejais, kai darbuotojas miršta dėl nelaimingo atsitikimo darbe. Dėl to galimos situacijos, kai darbuotojo mirties atveju išmokama ir vienkartinė, ir periodinė kompensacija.

---

¹⁵⁹ 2003 m. rugsėjo 29 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *B.Zalotorienė v. V.Poska*, Nr. 3K-3-867, kat. 7.1

3.1.4. Vienkartinė draudimo išmoka darbuotojui mirus

Kaip minėta, NADSDĮ¹⁶⁰ bei Laikinojo įstatymo¹⁶¹ nustatytos išmokų rūšys sutampa, tačiau išmokų mokėjimo tvarka iš esmės skiriasi tuo, kad prievolė mokėti kompensaciją NADSDĮ taikymo atveju tenka VSDFV, o Laikinojo įstatymo atveju – darbdaviui.

Nukentėjusiajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar ūmios profesinės ligos, mirusiojo šeimai (įstatymas nereikalauja, kad šeimos nariai būtų buvę mirusiojo išlaikomi) išmokama vienkartinė draudimo išmoka, lygi 100 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl draudiminio įvykio mėnesį. Įstatymai (NADSDĮ, Laikinasis įstatymas) apibrėžia, kas yra laikoma šeimos nariais. Išmoka lygiomis dalimis išmokama kiekvienam turinčiam teisę į ją asmeniui.

1997 m. liepos 1 d. Laikinasis įstatymas nustatė žalos atlyginimo tvarką, dydį bei pagrindus. Šio įstatymo 10 straipsnis nustato, kad jeigu paties nukentėjusiojo didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, atsižvelgiant į nukentėjusiojo kaltės laipsnį, žalos atlyginimas turi būti sumažinamas arba reikalavimas atlyginti žalą turi būti atmestas, jei įstatymai nenumato kitaip. LAT byloje *I.Sriubienė v. UAB "Panevėžio ketus"* buvo nustatyta, kad nelaimingas atsitikimas darbe, dėl kurio žuvo V.Sriubas, įvyko 1996 m. kitam darbuotojui P.Vitkauskui savavališkai paėmus techniškai netvarkingą autokrautuvą ir juo važiuojant. Teismai nustatė, kad nelaimingo atsitikimo priežastys buvo: autokrautuvo stabdžių netvarkingumas ir autokrautuvo eksploatavimo bei norminių aktų, reglamentuojančių saugų darbą, reikalavimų laikymosi kontrolės nebuvimas. Nors nukentėjęs V.Sriubas nelaimingo atsitikimo darbe metu buvo neblavus, teismas pagrįstai šią aplinkybę pripažino nereikšminga ir nesudarančia pagrindo mažinti vienkartinę pašalpą. LAT konstatavo, kad laikyti tokią teismo išvadą klaidinga negalima, nes ne V.Sriubo veiksmai iššaukė nelaimingą atsitikimą darbe, o kito asmens – P.Vitkausko ir administracijos, kuri nekontroliavo, kaip laikomasi saugų darbą užtikrinančių norminių aktų reikalavimų.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999. Nr. 110-3207; 2008. Nr.137-5384.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

3.2. Kompensacijos apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka pagal Civilinį Kodeksą

CK¹⁶² 6.283 straipsnis įtvirtina žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju taisyklės. Šis straipsnis nustato, kad jei fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam asmeniui atlyginti visus jo patirtus nuostolius (negautas pajamas bei su sveikatos grąžinimu susijusias išlaidas) ir neturtinę žalą. Šiuo atveju galioja visiško žalos atlyginimo principas. Negautos pajamos apskaičiuojamos kaip skirtumas tarp pajamų, kurias darbuotojas gavo arba realiai galėjo gauti iki sveikatos sužalojimo, ir pajamų, kurias darbuotojas gauna po sveikatos sužalojimo. Vadovaujantis CK 6.288 straipsniu, žala gali būti priteisiama išmokėti periodiniu arba vienkartinu mokėjimu. Pasikeitus prarasto darbingumo lygiui, tiek darbdavys, tiek darbuotojas gali reikalauti atitinkamai sumažinti arba padidinti priteistą darbuotojui žalos atlyginimą, išskyrus atvejus, kai žala buvo atlyginta vienkartinė pinigų suma (CK 6.286, 6.287 straipsniai). Atkreiptinas dėmesys, kad kai asmuo suluošinamas ar kitaip sužalojama jo sveikata, vadovaujantis CK 6.283 straipsniu jam, be patirtų nuostolių, turi būti atlyginta ir neturtinė žala¹⁶³.

Darbdaviui padarius pažeidimą, sukėlusį darbuotojo mirtį, CK 6.284 straipsnis nustato, kad fizinio asmens mirties atveju teisę į žalos atlyginimą turi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti jo išlaikymą. Šie asmenys taip pat turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Minėtas CK straipsnyje nurodytas žalos skaičiavimo būdas – skaičiuojamos žuvusiojo gautos pajamos, gauta suma dalijama iš skaičiaus asmenų, kuriuos išlaikė žuvusysis arba kurie turėjo teisę gauti išlaikymą, įskaitant žuvusįjį. Skaičiuojant iki sužalojimo gautas pajamas apskaičiuojamas vidutinis mėnesio pajamų dydis, paskutinių dvylikos iki sužalojimo mėnesių gautas pajamas padalinus iš dvylikos. Jeigu nukentėjusysis iki sužalojimo dirbo mažiau kaip dvylika mėnesių, faktiškai gautos viso laikotarpio pajamos dalijamos iš faktiškai dirbtų mėnesių skaičiaus¹⁶⁴.

Nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas atsižvelgia į žalos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį ir kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes (CK 6.250). Byloje *N.Chmelevskienė v. UAB "Club ir Company"*¹⁶⁵ LAT, nustatydamas patirtos neturtinės žalos atlyginimo dydį, teismas

¹⁶² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁶³ NEKROŠIUS *et al.* *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4. p. 372-375.

¹⁶⁴ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Tomas 1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 531. ISBN 9986-567-88-2.

¹⁶⁵ 2003 m. lapkričio 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *N.Chmelevskienė v. UAB "Club ir Company"*, Nr. 3K-3-1049/2003, kat. 7.1.

atsižvelgė į ieškovei atliktų operacijų kiekį ir skausmingą tiek fiziškai, tiek emociškai pooperacinį laikotarpį, į tai, kad patirtos traumos pasekmės bus jaučiamos visą gyvenimą, taip pat į ieškovės turčinę padėtį.

Byloje *V. P., K. P., K. P. v. UAB „Tortela“*¹⁶⁶, LAT sprendė, ar teismai pagrįstai priteisė neturtinę žalą dėl nukentėjusiojo mirties. Pirmosios instancijos teismas, visiškai tenkindamas ieškinį, pabrėžė, kad atsakovas dėl neturtinės žalos dydžio prieštaravimų nepareiškė, todėl, laikydamas, kad prašomas priteisti žalos atlyginimo dydis nėra per didelis, priteisė visą ieškovų nurodytą neturtinės žalos atlyginimo sumą. Nors atsakovas, kalbėdamas apie nelaimingo atsitikimo priežastis ir priežastinio ryšio buvimą tarp atsakovo veiksmų bei kilusių pasekmių, kėlė klausimą dėl žuvusiojo neblaivumo jo susižalojimo metu reikšmės, teismas dėl šių argumentų sprendime nepasisakė, pažeisdamas pareigą motyvuoti įrodymų atmetimą. Sprendžiant dėl atlygintinos žalos dydžio, nukentėjusio asmens didelis neatsargumas, rizikos prisiėmimas yra reikšmingos aplinkybės (CK 6. 253 straipsnio 5 dalis, DK 247 straipsnis). Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas tenkino ieškovės (nukentėjusiojo sutuoktinės) ieškinį dėl neturtinės žalos atlyginimo visa apimtimi, nurodę, kad priteisto žalos atlyginimo apskaičiavimas ir dydis nebuvo neginčijamas. LAT teisėjų kolegija konstatavo, kad atsakovui nepateikiant argumentų dėl ginčo prievolės apimties todėl, kad jis neigia ginčo prievolę kaip tokią, teismui šią pripažįstant, negali būti daroma išvada, jog atsakovas neprieštarauja dėl prievolės dydžio.

Byloje *I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna“, AB „Lietuvos draudimas“*¹⁶⁷ LAT pasisakė, jog tais atvejais, kai atlyginti neturtinę žalą darbdavio reikalauja darbe žuvusio asmens darbuotojo įpėdiniai ir išlaikytiniai, baudžiamasis tyrimas, kuriame sprendžiamas konkretaus darbuotojo atsakomybės dėl nelaimingo atsitikimo klausimas, negali būti privalomo civilinės bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo sustabdymo pagrindas, nes darbdavys privalo atlyginti neturtinę žalą esant nelaimingam atsitikimo darbe faktui nepriklausomai nuo baudžiamosios bylos baigties ir jo konkretaus darbuotojo kaltės.

Analizuojant LAT nutartis pastebima, kad priteisiamos neturtinės žalos dydis priklauso nuo ieškovo pareikšto reikalavimo dydžio (nors suma, galima sakyti, visada sumažinama).

---

¹⁶⁶ 2008 m. vasario 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V. P., K. P., K. P. v. UAB „Tortela“*, Nr. 3K-3-131/2008, kat. 93.2.3; 16.2.1.

¹⁶⁷ 2006m. sausio 11 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna“, AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-27, kat. 16.2.1, 16.2.4, 44.5.2.16, 73.2.13.

3.3. Kompensacijų mokėjimo tvarka, kai darbdavys yra sudaręs savanoriškojo civilinės atsakomybės draudimo sutartį

Darbdavys, siekdamas apsisaugoti nuo galimų nuostolių darbuotojo sveikatos pakenkimo arba darbuotojo mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos atveju (kaip minėta, privalomas socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų ne visada padengia visą padarytą žalą ir tokiu atveju nepadengtą jos dalį turi atlyginti darbdavys) turi galimybę sudaryti civilinės atsakomybės draudimo sutartį su draudimo kompanija. Teisės literatūroje civilinės atsakomybės draudimas paprastai apibūdinamas kaip tam tikra draudimo sutarčių rūšis, t. y. susitarimas, kuriuo draudikas įsipareigoja atlyginti kitos šalies (draudėjo) dėl civilinės atsakomybės taikymo patirtus nuostolius, o draudėjas įsipareigoja draudikui mokėti draudimo įmokas. Draudimo objektas yra civilinės atsakomybės rizika¹⁶⁸.

Draudimo kompanija, draudžianti civilinę atsakomybę, prisiima ribotą atsakomybę, t. y. atlygina padarytą žalą neviršydamą draudimo sumos. CK 6.254 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad išmokėtas draudimo atlyginimas nepadengia visos žalos, kitą žalos dalį privalo atlyginti ją padaręs asmuo bendraisiais pagrindais¹⁶⁹. Draudikas žalą atlygina sutarties pagrindu, todėl draudiko pareigos apimtis nustatoma ne pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės, o pagal teisės normas, reglamentuojančias draudimo santykius, ir pačią draudimo sutartį. Bendra taisyklė – draudikui visiško nuostolių atlyginimo principas netaikomas. Jo pareiga atlyginti žalą gali būti ribojama konkretaus žalos dydžio ir rūšies¹⁷⁰.

Draudimo sutartyje nustatoma, nuo kokių rizikų darbuotojas yra draudžiamas ir kokia yra draudimo suma. Byloje *S.Šlimas v. UAB "Ergo Lietuva"* darbdavys UAB "Vudva" apdraudė sunkų fizinį darbą dirbančius darbuotojus 50 000 Lt draudimo suma kiekvienam apdraustajam invalidumo atveju. Draudimo sutarties galiojimo laikotarpiu darbo metu įvyko nelaimingas atsitikimas, kurio metu ieškovas buvo sužalotas. Vilniaus Medicininės socialinės ekspertizės komisija nustatė ieškovui I invalidumo grupę dėl darbinio suluošinimo, 100 procentų profesinio darbingumo netekimą ir nuolatinės kito asmens slaugos būtinumą. Draudimo kompanijos gydytojas ekspertas išvadoje nurodė, kad ieškovui mokėtina draudimo išmoka dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo, nustačius

¹⁶⁸ BAGDANSKIS, T. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 316 + Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. P. 89. ISBN 978-9955-30-039-7.

¹⁶⁹ 2004 m. liepos 12 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *G. T. v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-367/2004, kat. 31.3.1.; 39.6.1.

¹⁷⁰ BAGDANSKIS, T. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 316. ISBN 978-9955-30-039-7.

10 procentų invalidumo laipsnį, sudaro 5000 litų. LAT teisėjų kolegija konstatavo, kad draudiko (atsakovo) medicininės tarnybos gydytojo nustatytas ieškovo invalidumo laipsnis (10 procentų) neatitinka faktinės padėties. Draudikas, nesutikdamas su medicininuose dokumentuose, apsprendusiuose ieškovo faktinę būklę, nurodytais duomenimis, turėjo teisę pateikti priešingas, nei nustatyta, aplinkybes patvirtinančius įrodymus, tačiau tokių įrodymų atsakovas nepateikė. LAT sutiko su ieškovo pozicija, jog jo invalidumo laipsniui esant didžiausiam iš galimų, jam turėjo būti išmokėta visa draudimo išmoka.

„Darbdavys, norėdamas apdrausti savo atsakomybę, privalo rūpestingai rinktis draudimo rūšį, ir jei reikia, gauti darbuotojo raštišką sutikimą apdrausti jį dėl nelaimingų atsitikimų darbe rizikos. LAT nagrinėjamoje byloje dėl teisės gauti draudimo išmoką nelaimingo atsitikimo atveju mirus apdraustajam buvo nustatyta, kad draudimo liudijimas buvo išduotas draudėjui (UAB nurodyta kaip išmokos gavėjas), kuris apdraudė savo darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų. Draudimo kompanija savo atsisakymą mokėti draudimo išmoką motyvavo tuo, kad draudimo sutartimi buvo apdrausti ne draudėjo darbuotojai, bet bendrovės turtiniai interesai (draudėjo nuostoliams dėl naujų darbuotojų paieškos ir mokymo kompensuoti), susiję su draudimo sutartyje įvardytų pareigybių darbuotojų kūno sužalojimu ar mirtimi. Todėl, draudiko nuomone, naudos gavėjas ir apdraustasis yra darbdavys. Teisėjų kolegija konstatavo, kad teismai, vertindami savanoriškojo draudimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe sutartį, turėtų atkreipti dėmesį į tai, ar draudėjas darbdavys, apdrausdamas savo darbuotojus, teisingai paskyrė draudimo išmokos gavėją. Teismas laikė, kad ta aplinkybė, jog šalys sudarė susitarimą ir vienodai supranta bei aiškina sutarties esmę, neatleidžia jų nuo pareigos laikytis įstatymų nuostatų, kuriomis saugoma kitų, ne sutarties šalių interesai, kai žalos padarymo apdraustajam faktas tampa pagrindu draudėjui įgyti turtines teises. Teismas konstatavo, kad sisteminis draudimo sutarties standartinių sąlygų aiškinimas leidžia daryti išvadą, jog naudos gavėju pagal draudimo sutartį dėl nelaimingo atsitikimo darbe negali būti paskirtas juridinis asmuo. Nutartyje taip pat nurodyta, jog teismai turėjo atsižvelgti į tai, kad draudimo sutartis sudaryta galiojant imperatyvioms Draudimo įstatymo¹⁷¹ 10 straipsnio nuostatomis (2002 m. vasario 28 d. įstatymo Nr. IX-746 redakcija) – jei sudarant draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe sutartį draudėjas ketina naudos gavėju paskirti pats save, būtinas apdraustojo rašytinis sutikimas. Atsižvelgiant į tai teisėjų kolegija konstatavo: nustačius, kad draudimo išmokų gavėjas paskirtas neteisėtai, pripažįstama, kad draudėjas

---

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246; 2008, Nr.131-5039.

nepaskyrė naudos gavėjo, todėl, mirus apdraustajam, draudimo išmoka išmokama pagal paveldėjimo teisės normas¹⁷².“

Šioje pačioje LAT aptartoje byloje¹⁷³ atskleidžiama dar vienas svarbus nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų savanoriškojo draudimo aspektas – savanoriškojo draudimo išmokos į atlygintinos žalos dydį neįskaitomos (CK 6.290 straipsnio 2 dalis). Pirmosios instancijos teismas nepagrįstai taikė CK 6.290 straipsnio 1 dalį, kuri nurodo, jog socialinio draudimo išmokos, mokamos sveikatos sužalojimo ar sveikatos atėmimo atvejais, yra įskaitomos į atlygintinos žalos dydį, ir pripažino socialinio draudimo išmoką pakankamu žalos atlyginimu bei atleido savanoriško draudimo draudiką nuo draudimo išmokos mokėjimo. Taip pirmosios instancijos teismas supainiojo skirtingas draudimo rūšis – privalomąjį socialinį draudimą ir savanoriškąjį draudimą.

Turint omenyje tai, kad savanoriškojo draudimo išmokos nėra įskaitomos į atlygintinos žalos dydį, ir privalomuoju socialiniu draudimu, ir savanoriškuoju draudimu apdraustas nukentėjęs darbuotojas turi teisę gauti: išmoką pagal NADSDĮ (kuri padengia tik negautas pajamas), kompensaciją iš darbdavio (kiek nepadengia socialinio draudimo išmoka), savanoriškojo draudimo išmoką (kuri nėra įskaitoma į atlygintinos žalos dydį).

Jeigu darbuotoją papildomai draudžia darbdavys, tai šis savanoriškas draudimas yra darbdavio civilinės atsakomybės draudimas, kuris už darbdavį padengia nukentėjusiajam tą dalį žalos, kurios nepadengia socialinis draudimas, tačiau tik draudimo suma. Dėl to jei tos sumos vis tiek nepakanka, kad būtų atlyginta visa nukentėjusiojo patirta žala, likusią dalį jau turi atlyginti darbdavys.

Jeigu papildomai savo lėšomis draudžiasi pats darbuotojas, nelaimingo atsitikimo (ar profesinės ligos) atveju jis turi teisę į: 1) socialinio draudimo išmoką, 2) žalos atlyginimą iš darbdavio, kiek nepadengia socialinis draudimas, ir 3) savanoriškojo draudimo išmoką, nepriklausomai nuo to, kad socialinio draudimo išmoka ir darbdavio sumokėta kompensacija padengė visą patirtą žalą.

---

¹⁷² BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 316. ISBN 978-9955-30-039-7.

¹⁷³ 2006m. sausio 11 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna”, AB „Lietuvos draudimas”*, Nr. 3K-3-27, kat. 16.2.1, 16.2.4, 44.5.2.16, 73.2.13.

3.4. Kompensacijų mokėjimo tvarka, kai keičiasi skolininkas

(reorganizavus ar likvidavus darbdavį)

Žalos atlyginimo prievolė yra turtinė, nesiejama su asmeniu. Ji yra civilinės apyvartos objektas, dėl to gali pereiti iš vieno asmens kitam. Žalos atlyginimo prievolė juridinio asmens reorganizavimo atveju nepasibaigia, nes juridinio asmens pertvarkymas be likvidavimo – reorganizavimas nėra prievolės pasibaigimo pagrindas. Dėl juridinio asmens pertvarkymo į kitą juridinį asmenį pareiga atlyginti fizinio asmens sveikatai padarytą žalą pereina juridinio asmens teisių perėmėjui¹⁷⁴. CK¹⁷⁵ 6.289 straipsnis nustato, kad po įpareigoto atlyginti su fizinio asmens sveikatos sužalojimu ar gyvybės atėmimu susijusią žalą juridinio asmens reorganizavimo reikalavimai atlyginti žalą pareiškiami juridinio asmens teisių perėmėjui. Po valstybės ar savivaldybės įmonės ar įstaigos likvidavimo pareiga atlyginti žalą pereina valstybei ar savivaldybei. Jeigu įpareigotas atlyginti dėl fizinio asmens sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atsiradusią žalą juridinis asmuo likviduojamas, žalos atlyginimo sumos kaupiamos įstatymų nustatyta tvarka išieškant konkrečią sumą iš karto arba sudarant draudimo sutartį.

LAT 2003 m. spalio 8 d. nutartimi¹⁷⁶ (kurioje nėra konstatuojamosios dalies, LAT paliko galioti žemesniųjų instancijų teismų sprendimus) buvo pasisakyta dėl įstatymo analogijos taikymo. Ieškoviui susirgimas profesine liga nustatytas 2002 m. Ieškovas atleistas iš paskutinės darbovietės 1995 m., darbovietės yra likviduotos. Teismai priteisė periodinę kompensaciją už 50 procentų netekto darbingumo, taikydami Laikinąjį įstatymą. Teisėjų kolegijos nuomone, šis įstatymas bylos nagrinėjimo metu galiojo ir jo normos galėjo būti taikomos sprendžiant konkrečias nagrinėjamo ginčo situacijas, kadangi CK taikyti nebuvo galimybės - pagal CK 6.283 straipsnio 1 dalį fizinio asmens sveikatai padarytą žalą atlygina už šią žalą atsakingas asmuo. Nagrinėjamos bylos atveju ieškovo sveikatai padarytą žalą privalėtų atlyginti jo buvusieji darbdaviai – įmonės ir organizacijos, kurios, kaip nustatė teismas, buvo likviduotos dar iki naujojo CK įsigaliojimo, o teisių perėmėjai iškelta bankroto byla. Todėl, iš esmės nelikus ieškovo buvusių darbdavių teisių perėmėjų, nebuvo ir sukaupta lėšų, iš kurių CK 6.289 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka galėtų būti atlyginta ieškovo sveikatai padaryta žala. Esant tokioms aplinkybėms teisėjų kolegija sprendė, jog susidariusios ginčo situacijos CK normos nereguliuoja, todėl nagrinėjamam ginčui spręsti taikytina įstatymo analogija,

¹⁷⁴ 2006 m. spalio 16 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *S. A. v. Anykščių miškų urėdija*, 3K-3-933/2003, kat. 44.5.2.16.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁷⁶ 2003 m. spalio 8 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *J.Neniškis v. Rokiškio rajono savivaldybė*, 3K-3-933/2003, kat. 7.1.; 7.2.

pagal kurią nesureguliuotiems civiliniams santykiams taikytini panašius santykius reguliuojantys teisės aktai, taigi nagrinėjamu atveju – Laikinasis įstatymas (CK 1.8 str. 1 d.)¹⁷⁷.

Įsigaliojus Laikinajam įstatymui¹⁷⁸, žalos atlyginimo mokėjimo prievolė buvo perkelta valstybei, kai darbuotojas buvo sužalotas darbe jam dirbant valstybinėje įmonėje iki jos privatizavimo. Iki tol teisės aktai numatė, kad tuo atveju, kuomet valstybinė įmonė, mokėjusi žalos atlyginimą už pakenkimą sveikatai, buvo privatizuota, prievolė pereina privatizuotos įmonės įgijėjui (naujamajam savininkui). LAT byloje *A.Sirgėda v. VSDFV Utenos rajono savivaldybė*¹⁷⁹ buvo nustatyta, kad, ieškovui dirbant valstybinėje Utenos remonto mechaninėje gamykloje šaltkalviu, 1990 m. įvyko nelaimingas atsitikimas, kurio metu jis buvo sužalotas. Jam buvo nukirsti dešinės rankos pirštai. Medicininės socialinės ekspertizės komisija nustatė, kad dėl sužalojimo darbe ieškovas neteko 60 procentų darbingumo neterminuotai. Minėta valstybinė gamykla buvo privatizuota į akcinę bendrovę „Umega“ ir ši bendrovė įregistruota Įmonių rejestre 1994 m. Žalos atlyginimą ryšium su sveikatos sužalojimu ieškovui mokėjo iki 2001 m. pabaigos AB „Umega“, kuri mokėjimą nutraukė motyvuodama tuo, kad pagal įstatymą ši prievolė perėjo valstybei, nes nukentėjęsysis buvo sužalotas dirbdamas valstybinėje įmonėje iki jos privatizavimo, o vadovaujantis Laikinojo įstatymo 18¹ str. 1 dalies 3 punktu, žalos atlyginimo mokėjimo prievolė pereina valstybei, kai nukentėjęsysis susirgo profesine liga arba buvo sužaloti dėl nelaimingo atsitikimo darbe, dirbdami buvusiose valstybinėse įmonėse ir buvusiose žemės ūkio įmonėse iki jų privatizavimo. Atsakovas VSDFV Utenos rajono skyrius savo atsisakymą mokėti grindė tuo, teismai turėjo taikyti ankstesnius teisės aktus (1964 m. CK¹⁸⁰ bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. rugpjūčio 10 d. nutarimą Nr. 607 „Dėl žalos atlyginimo už pakenkimą sveikatai ar dėl nukentėjusiojo mirties mokėjimo keičiantis nuosavybės formoms“¹⁸¹), numačiusius, jog reikalavimai atlyginti žalą turi pareiškiami juridinio asmens teisių perėmėjui - kadangi buvusi valstybinė įmonė, pasikeitus jos nuosavybės formai, tapo AB „Umega“, tai šios įmonės tęstinė prievolė mokėti žalos atlyginimą išliko. Tačiau LAT nurodė, kad teismai

¹⁷⁷ Bylos nagrinėjimo metu galiojusi Laikinojo įstatymo redakcija numatė, kad įstatymas taikomas žalai atlyginti dėl susirgimų profesine liga, nustatyta tvarka pripažintų profesinėmis ligomis nuo 2000 m. sausio 1 d. iki 2001 m. liepos 1 d. tiems nukentėjusiesiems, kurie nebuvo apdrausti pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nuostatas.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹⁷⁹ 2003 m. sausio 15 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Sirgėda v. VSDFV Utenos rajono savivaldybė*, Nr. 3K-3-68/2003, kat. 39.6.2.12.

¹⁸⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 607 *Dėl žalos atlyginimo už pakenkimą sveikatai ar dėl nukentėjusiojo mirties mokėjimo keičiantis nuosavybės formoms*. Valstybės žinios, 1992, Nr.27-803; 2002, Nr.123-5579.

teisingai vadovavosi vėliau priimtais specialiais teisės aktais. Taigi 1997 m. priimtas Laikinojo įstatymo taikymui buvo suteikta pirmenybė, šioje situacijoje pripažįstant jį specialiuoju teisės aktu.

1999 m. lapkričio 11 d. įstatymo Nr. VIII-1403 redakcijos Laikinojo įstatymo¹⁸² 18¹ str. 1 d. 3 punkte buvo nustatyta, kad šiame įstatyme nurodyta žalos atnaujinimo prievolė pereina valstybei, kai nukentėjusieji susirgo profesine liga arba buvo sužaloti dėl nelaimingo atsitikimo darbe, dirbdami buvusiose valstybinėse įmonėse iki jų privatizavimo. Praktikoje taikant minėtą įstatymo redakciją kildavo neaiškumų dėl buvusios valstybinės įmonės privatizavimo momento, t.y. nuo kurio momento valstybinė įmonė laikytina privatizuota, todėl 2001 m. gegužės 22 d. įstatymu Nr. IX-336 žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 18¹ str. 1 d. 3 punktas papildytas patikslinančia nuoroda, jog buvusių valstybinių įmonių privatizavimo momentu laikoma valstybinių ir valstybinių akcinių įmonių, reorganizuotų į akcines bendroves ar uždarąsias akcines bendroves, įregistravimo įmonių rejestre data¹⁸³.

---

¹⁸² Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹⁸³ 2003 m. kovo 10 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VSDFV Rokiškio skyrius v. P.Garuolis*, Nr. 3K-3-479, kat. 118.

IŠVADOS

1. Kiekvienu konkrečiu atveju taikydamas darbdaviui materialinę atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, teismas įvertina visumą aplinkybių, lėmusių žalos atsiradimą, siekdamas užtikrinti teisingą minėtos atsakomybės taikymą, tačiau darbdavio materialinės atsakomybės, lyginant su civiline deliktine atsakomybe, griežtesnius taikymo aspektus lemia darbdavio, kaip ekonominiu bei socialiniu požiūriu stipresnės darbo teisinių santykių šalies padėtis ir atitinkamai - darbuotojo apsaugos interesus.
2. Kaip matyti iš LAT priimtų nutarčių, įvedus privalomąjį darbuotojų socialinį draudimą nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, kilo neaiškumų dėl šio draudimo santykio su darbdavio materialine atsakomybe, neteisingai manant, kad socialinis draudimas panaikina materialinę atsakomybę. Socialinis darbuotojo draudimas iš kitos pusės yra darbdavio civilinės atsakomybės draudimas (įstatymo pagrindu), o civilinės atsakomybės draudimas nepanaikina atsakomybės, tiesiog yra alternatyva žalai atlyginti.
3. Socialinė sistema veikia taip, kad darbdaviui netgi realiai nemokant socialinio draudimo įmoku, darbuotojas laikomas apdraustu ir nelaimingo atsitikimo ar susirgimo profesine liga atveju jis turi teisę į žalos atlyginimą. Darbuotojas neturi teisės į draudimo išmoką vieninteliu atveju – kai darbdavys nei praneša apie įdarbinimą, nei moka socialinio draudimo įmokas. Manytina, kad būtent su tokiomis aplinkybėmis (o ne tik su susitarimu dėl būtinųjų darbo sąlygų) turėtų būti siejama nelegalaus darbo sąvoka.
4. Analizuojant LAT nutartis pastebima, kad teismo pozicija dėl priežastinio ryšio tarp nukentėjusiojo apsvaigimo nelaimingo atsitikimo metu ir atsiradusios žalos keitėsi visiškai priklausomai nuo įstatymų leidėjo valios, kuri ne visuomet atitiko konstitucinį teisinės valstybės principą.
5. Kadangi taikant atsakomybę už žalą, padarytą asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo, neturtinės žalos padarymo faktas yra preziumuojamas, o nukentėjusysis turi tik pagrįsti jos dydį, bylose dėl materialinės atsakomybės už pakenkimą darbuotojo sveikatai ar darbuotojo mirties LAT vis dažniau taiko neturtinės žalos atlyginimo institutą. Priteisiamos neturtinės žalos atlyginimo dydis visada tiesiogiai priklauso nuo to, kaip pats nukentėjusysis vertina patirtą žalą, t. y. nuo paties ieškovo reikalavimo. Tiesa, teismas dažniausiai priteisiamą neturtinės žalos sumą sumažina.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 3 – 953.
2. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.
5. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 1999. Nr. 110-3207; 2008. Nr.137-5384.
6. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Priėmė - Tarptautinius dokumentus pasirašiusios šalys, 1966. Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.
7. Europos socialinė chartija, 1996-05-03 Priėmė - Tarptautinius dokumentus pasirašiusios šalys. Valstybės žinios, 2001-06-08, Nr. 49-1704; Įsigalioja nuo 2001-08-01.
8. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170; 2007, Nr.69-2720.
9. Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymas. Valstybės žinios. 1993. Nr.55-1064; 2000. Nr.95-2968. Negalioja nuo 2003 m. liepos 16 d.
10. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.
11. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 2, 12, 18(1), 20, 23 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 102-4546.
12. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo ir žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 57-2536.
13. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl medicininės socialinės ekspertizės komisijos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos reorganizavimo. Valstybės žinios, 2005, Nr.26-846; 2007, Nr. 6-274.
14. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246; 2008, Nr.131-5039.

15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 607 *Dėl žalos atlyginimo už pakenkimą sveikatai ar dėl nukentėjusiojo mirties mokėjimo keičiantis nuosavybės formoms*. Valstybės žinios, 1992, Nr.27-803; 2002, Nr.123-5579.

Specialioji literatūra:

1. BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas. Vilnius, 2008. P. 352. ISBN 978-9955-30-039-7.
2. DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė. Vadovėlis*. – Vilnius: Mintis, 1990. P. 226. ISBN 5-417-00416-2.
3. MACULEVIČIUS, J. *Neturtinės žalos atlyginimo problema Lietuvos darbo teisėje. Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2004. P. 382. ISBN 9955-9702-0-0.
4. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Tomas 1. Vilnius: Justitia, 2003, p. 531. ISBN 9986-567-88-2.
5. NEKROŠIUS, I.; BUŽINSKAS, G.; DAVULIS T.; et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. Tomas 2. Vilnius: Justitia, 2004, p. 624. ISBN 9955-616-00-8.
6. NEKROŠIUS et al. *Darbo teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 544. ISBN 978-9955-30-027-4.
7. VERIKAS, A. *Darbdavio atsakomybė padarius žałą darbuotojo sveikatai*. Lietuvos teisės universitetas; Jurisprudencija, 2004, t. 56(48); P. 61-68; ISSN 1392-6195.

Praktinė medžiaga:

1. LAT Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“ ir apžvalga. Tesimų praktika. 1997. Nr. 5/6;
2. 1998 m. spalio 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *G.Milčiukienė v. UAB "Antriniai metalai"*, Nr. 3K–161/98, kat. 3;
3. 2002 m. gruodžio 16 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *M.Braciuvienė v. VSDFV Utenos rajono skyrius ir kt.*, Nr. 3K-3-1737/2002, kat. 7.1;

4. 2003 m. sausio 15 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Sirgėda v. VSDFV Utenos rajono savivaldybė*, Nr. 3K-3-68/2003, kat. 39.6.2.12;
5. 2003 m. vasario 3 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L.Bagočius v. VSDFV Plungės rajono skyrius*, Nr. 3K-3-193/2003, kat. 7.1;
6. 2003 m. kovo 10 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VSDFV Rokiškio skyrius v. P.Garuolis*, Nr. 3K-3-479, kat. 118;
7. 2003 m. kovo 31 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *I.Sriubienė v. UAB "Panevėžio ketus"*, Nr. 3K-3-421/2003, kat. 39.6.2.12.; 7.1;
8. 2003 m. gegužės 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *D.Gervienė v. UAB "Eura"*, Nr. 3K-3-640/2003, kat. 7.1; 39.6.2.1; 39.6.2.12; 83.7; 85.2;
9. 2003 m. birželio 4 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.J.Vainauskas v. VSDFV Plungės rajono skyrius*, Nr. 3K-3-663/2003, kat. 7.1;
10. 2003 m. birželio 18 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V.Kvaraciejienė v. VSDFV Druskininkų miesto skyrius*, Nr. 3K-3-732/2003, kat. 7.1;
11. 2003 m. birželio 18 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *Č.Mastavičius v. VSDFV Klaipėdos skyrius*, Nr. 3K-3-719/2003, kat. 7.1; 31.4;
12. 2003 m. rugsėjo 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L.Varnas v. VSDFV Rokiškio rajono skyrius*, Nr.3k-3-846/2003, kat. 7.1., 14.3;
13. 2003 m. rugsėjo 24 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *J.Saulėnienė v. VSDFV Druskininkų miesto skyrius*, Nr. 3K-3-862/2003, kat. 7.1;
14. 2003 m. rugsėjo 29 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *B.Zalotorienė v. V.Poska*, Nr. 3K-3-867/2003, kat. 7.1;
15. 2003 m. spalio 8 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V.Urbonas v. AB "Plungės grūdai"*, Nr. 3K-3-844/2003, kat. 7.1, 7.2;
16. 2003 m. spalio 8 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *J.Neniškis v. Rokiškio rajono savivaldybė*, 3K-3-933/2003, kat. 7.1.; 7.2;
17. 2003m. spalio 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VSDFV Vilniaus miesto skyrius v. J.Skinderis*, Nr. 3K-3-1001/2003, kat. 39.6.2.12;
18. 2003 m. lapkričio 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *N.Chmelevskienė v. UAB "Club ir Company"*, Nr. 3K-3-1049/2003, kat. 7.1;
19. 2003 m. lapkričio 14 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Sakalauskas v. Šiaulių miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-492/2003, kat. 7.1; 39.6.2.12;

20. 2003 m. gruodžio 18 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Radavičius v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Tauragės skyrius*, Nr. 3K-7-982, kat. 7.1;
21. 2003 m. gruodžio 18 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis, civ. byloje *A. J. Butkus v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius*, Nr. 3K-7-1115/2003, kat. 7.1;39.6.12;
22. 2004 m. gegužės 5 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Miežinskas v. Lygumų ŽŪB*, Nr. 3K-3-294/2004 m, kat. 7.1;
23. 2004 m. liepos 12 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *G. T. v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-367/2004, kat. 31.3.1.; 39.6.1;
24. 2004 m. spalio 25 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *O.Terentjevas v. VSDFV "Vilniaus filialas"*, Nr. 3K-3-564/2004, kat. 7.1;
25. 2004 m. lapkričio 3 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A.Lašinskas v. VSDFV Biržų skyrius*, Nr. 3K-3-585/2004, kat. 7.1;
26. 2005 m. vasario 21 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis, civ. byloje *T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė*, Nr. 3K-3-103/2005, kat. 44.5.2.16;
27. 2005 m. birželio 13 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L.Stravinskienė v. UAB "Vigidas"*, Nr. 3K-3-276/2005, kat. 16.2.1; 16.3; 17.7; 44.5.2.16;
28. 2005 m. spalio 10 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *R.Sakalauskienė v. UAB „Šilna“*, Nr. 3K-3-467/2005, kat. 16.2.1;
29. 2005 m. lapkričio 16 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *S.Berenis v. R. Antušas*, Nr. 3K-3-579/2005, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.1; 44.5.2.2;
30. 2006m. sausio 11 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna“, AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-27, kat. 16.2.1, 16.2.4, 44.5.2.16, 73.2.13;
31. 2006 m. balandžio 7 d. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A Valstybinio socialinio draudimo fondas valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-7-166/2006, kat. 38; 73.1;
32. 2006 m. spalio 16 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *S. A. v. Anykščių miškų urėdija*, Nr. 3K-3-512/2006, kat. 44.5.2.16;
33. 2006 m. lapkričio 7 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V. V. v. UAB „Žemaitijos deguonis“*, Nr. 3K-3-575/2006, kat. 16.2.1; 16.2.4; 44.5.2.16;

34. 2007 m. kovo 23 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *VB. B. v. Vitėnų žemės ūkio bendrovė*, Nr. 3K-3-112/2007, kat. 14.5; 16.2.1; 16.2.4;
35. 2007 m. balandžio 18 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *A. L. v. Lietuvos ir Kanados UAB „Pajūrio mediena“*, Nr. 3K-3-157/2007, kat. 16.2.4; 44.2.4.2;
36. 2007 m. birželio 22 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“*, Nr. 3K-3-261/2007, kat. 16.2.4; 113.6.1.3; 113.6.1.4;
37. 2008 m. vasario 8 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 44.2.4.2; 44.5.2.2; 44.5.2.4;
38. 2008 vasario 26 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *S. M. v. UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“*, Nr. 3K-3-129/2008, kat. 16.2.1; 16.2.4; 16.3; 114.11;
39. 2008 m. vasario 28 d. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis civ. byloje *V. P. , K. P., K. P. v. UAB „Tortela“*, Nr. 3K-3-131/2008, kat. 93.2.3; 16.2.1.
40. LVAT administracinė byla Nr. A5-600/2005.

SANTRAUKA

Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika sprendžiant bylas dėl materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties

Darbe, pasitelkiant sisteminę analizę, lyginamąjį, lingvistinį, sisteminį teisės aiškinimo metodus, analizuojamos LAT nutartys (priimtos nuo 2003 m. iki dabar), siekiant atskleisti pagrindinius darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, taikymo problemas, kylančias teismams taikant minėtą atsakomybę. Darbą sudaro trys dalys, kuriose remiantis LAT nutartimis siekiama atskleisti skirtingus darbdavio materialinės atsakomybės taikymo aspektus. Pirmojoje dalyje aptariama darbdavio materialinės atsakomybės samprata ir sąlygos, atsižvelgiant į LAT suformuluotas kiekvienos iš šių sąlygų aiškinimo taisykles. Antrojoje dalyje aptariami pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys darbdavio materialinę atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, LAT nutartis sisteminant pagal tai, kokį įstatymą teismas taikė ar turėjo taikyti. Trečiojoje dalyje gilinamasi į kompensacijų nukentėjusiems darbuotojams rūšis, mokėjimo tvarką, apžvelgiami atskiri atvejai, kai materialinės atsakomybės santykyje keičiasi skolininkas bei kai įsijungia savanoriškas draudimas, kiekvieną iš šių klausimų iliustruojant LAT nutartimis. Darbe buvo siekiama labiau praktiniu aspektu ištirti materialinės (darbdavio) atsakomybės instituto taikymą.

SUMMARY

Lithuanian Supreme Court Decisions in Cases of Liability for Damage to the Employee's Disability or Other Damage to Health or the Victim's Death

In the paper through the systematic analysis method, the comparative method, the linguistic method, the systematic method of interpretation of law the decisions of the Lithuanian Supreme Court (taken from 2003 to present) are being analyzed, to disclose the problems arising to courts in applying the responsibility for employer's liability for damage to the employee's disability or other damage to health or the victim's death. The work consists of three parts, in which on the basis of decisions of the Supreme Court of Lithuania the different aspects of the application of the employer's liability are intended to disclose. The first part discusses the concept and the conditions of employer's liability in the light of the rules of interpretation of these conditions, formulated in the decisions of the Lithuanian Supreme Court. The second part covers the main legal acts, regulating employer's liability for material damage caused to the employee's disability or other damage to health or the victim's death, by systematizing the Lithuanian Supreme Court decisions according to the law the court had applied, or had to apply. The third part is following up the problems with the compensations for the injured workers, payment procedures, the individual cases when the debtor is changing and when the voluntary insurance is being involved in a material liability relation, illustrating each of these questions with the decisions of Lithuanian Supreme Court. The aim of the work was to investigate the practical aspects of the Institute of the material liability of an employer.